

Բարեվարքության ամրապնդումը և կոռուպցիայի նվազեցումը պաշտպանության ոլորտում

Լավագույն փորձի օրինակների ժողովածու

ԵԱՀԿ

Եվրոպայում անվտանգության և
համագործակցության կազմակերպություն
Երևանյան գրասենյակ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Բաժին առաջին	1
Ներածություն	1
Գլուխ 1. Կոռուպցիայի անեծքը	3
Կոռուպցիան պաշտպանության ոլորտում	3
Կոռուպցիայի աղբյուրները պաշտպանության ոլորտում	4
Պաշտպանության ոլորտի կոռուպցիայի հետևանքները	6
Սակավ ռեսուրսների վատնում	6
Նվազ մարտունակություն	6
Բարոյահոգեբանական մթնոլորտի վատթարացում պաշտպանական ինստիտուտների ներսում և հարգանքի նվազում վերջիններիս հանդեպ	6
Անմիջական սպառնալիք անվտանգությանը	8
Սպառնալիք պետության հիմքերի համար	8
Արդյո՞ք հավերժ է պաշտպանության ոլորտի կոռուպցիան	11
Գլուխ 2. Ռազմավարական մոտեցումը պաշտպանության ոլորտում բարեվարքության ամրապնդման և կոռուպցիայի նվազեցման ուղղությամբ	13
Կոռուպցիոն վարքագծից ակնկալվող կորուստների մակարդակի փոփոխումը	14
Կոռուպցիոն վարքագծից ակնկալվող օգուտների մակարդակի փոփոխումը	17
Կոռուպցիայի նվազեցման ռազմավարական մոտեցումը	18
Առաջարկություններ	20
Գլուխ 3. ՆԱՏՕ-ն և բարեվարքության ամրապնդման նախաձեռնության զարգացումը	21
ՆԱՏՕ-ի սկզբունքները	21
ՆԱՏՕ-ի գործընկերությունները	21
Եվրատալանտյան գործընկերության խորհուրդը	21
ՆԱՏՕ-ն և դրա 60-ամյակին նվիրված գագաթաժողովը	22
Բարեվարքության ամրապնդման նախաձեռնության զարգացումը	22
Բարեվարքության ամրապնդման մասին ՆԱՏՕ-ի 2009 և 2008 թթ. եզրափակիչ հռչակագրերը	23
Նպատակային հիմնադրամներ և բարեվարքության ամրապնդման նպատակային հիմնադրամը	23
Ուսուցում և վերապատրաստում	24
Պաշտպանության ոլորտի բարեփոխումների իրականացման ֆինանսական և ժողովրդավարական ապահովման հիմնախնդիրները	24
ՆԱՏՕ-ի արժեքները և բարեվարքության ամրապնդումը	24
Փոխակերպումները և փոփոխությունների կառավարումը պաշտպանության ոլորտում	25
Կոռուպցիայի նվազեցմանն ուղղված միջազգայնորեն գործադրվող ջանքերը	25
Պետությունների անհատական պատասխանատվությունն ու միջազգային համագործակցությունը	26
Համագործակցաբար աշխատելը 2009 թ. փետրվարին տեղի ունեցած Մոնտերեյի կոնֆերանսի քննարկումներն ու եզրակացությունները	27
Մոնտերեյի առաջարկությունները	27
Բարեվարքության ամրապնդումը համատեղ ռազմական գործողությունների անցկացման երկրներում	27
Բարեվարքության ամրապնդումը կրթության միջոցով	27
Բարեվարքության ամրապնդումը գնումների գործընթացում	28

Բարեվարքության ամրապնդումը հետազոտությունների և ուսումնասիրությունների միջոցով	28
ՆԱՏՕ-ի/ԵԱԳԽ-ի աջակցությունը Բարեվարքության ամրապնդմանը	29
Այազա աշխատանքներն ու պատվախնդրությունները	29
Բարեվարքության ամրապնդումը անկայուն աշխարհում	29
Գլուխ 4. Պաշտպանության ոլորտում բարեվարքության ամրապնդման և կոռուպցիայի նվազեցման ուղղությամբ ազգային մոտեցումները	30
Բարեվարքության ամրապնդման առթիվ ԱՄՆ-ի մոտեցումը	30
Հիմունքները	30
Հիմնական բաղադրիչները	31
Մարդիկ	32
Ընթացակարգեր և մեխանիզմներ	32
Կազմակերպական միավորներ	32
Ենթակառուցվածքներ	33
Արտաքին բաղադրիչներ	33
Կանադայի մոտեցումը անվտանգության ոլորտի բարեփոխումների նկատմամբ և նրա դերը Աֆղանստանում	34
Առաջարկություններ	37
Բաժին երկրորդ. Կոռուպցիոն ռիսկերն ու խոցելի կետերը պաշտպանության ոլորտում	39
Գլուխ 5. Կադրային քաղաքականություն	41
Կադրային հարցերին առնչվող կոռուպցիայի ճևերը	42
Յուրացում/շորթում	42
Կաշառք	43
Ազդեցության վրա հիմնված փոխհարաբերությունների ցանց	43
Կադրային կառավարման առանձին ոլորտներում առկա ռիսկերը և դրանց դեմ պայքարի միջոցները	43
Պարտադիր զորակոչ/հավաքագրում	43
Ուսուցում/վերապատրաստում	44
Այազա սպաների նախապատրաստումը	44
Բարձրագույն զինվորական կրթություն (2ինվորական ակադեմիաներ)	44
Արտերկրում ուսուցում անցնելը	45
Արտերկրում նշանակում ստանալը	46
Աշխատավարձ, նպաստներ և արտոնություններ	47
«Մեռած հոգիներ»	47
Հավելավճարներ/խրախուսանքի միջոցներ	47
Բնակարանային բավարարում	47
Բժշկական ապահովություն	47
Ճառայողական առաջընթացի կառավարում	47
Կիրառելի ռազմավարական մոտեցումը. բարեվարքություն, թափանցիկություն և հաշվետվողականություն	50
Բարեվարքություն	51
Թափանցիկություն	52
Հաշվետվողականություն/պատասխանատվություն	53
Ամփոփիչ մտքեր	54
Գլուխ 6. Պաշտպանության ոլորտի բյուջետավորումն ու ֆինանսական կառավարումը	56
Սկզբունքներն ու պահանջները	56

Գործընթացի բարեվարքությունը	57
Լիազորությունների պատվիրակում և հաշվետվողականություն	61
Բյուջեի իրագործելիությունն ու համակողմանիությունը	61
Թափանցիկությունը բազմազգ համատեքստում	63
Բյուջետային գործընթացի հարավարևելաեվրոպական վերահսկիչ չափորոշիչները	64
1. Չինված ուժերի բյուջետավորումը որպես անվտանգության	
և պաշտպանության ոլորտի քաղաքականության բաղադրիչ	65
ա. Նպատակներ, տեսլական, ռազմավարություն	65
բ. Ծրագրային մոտեցում	65
գ. Պաշտպանության ոլորտի և զինված ուժերի զարգացման	
պլանավորման ռիսկերը	65
դ. Չինված ուժերի նպատակային բյուջետավորում	66
2. Բյուջեի պլանավորում	66
ա. Չինված ուժերի բյուջեի պլանավորում	66
բ. Ճկունություն	66
գ. Չինված ուժերի բյուջեներ	66
3. Բյուջեի կատարումը և դրա նկատմամբ վերահսկողությունը	67
ա. Բյուջեի կատարում	67
բ. Աուդիտ	67
գ. Հաշվետվությունների ներկայացում	68
4. Չինված ուժերի բյուջետավորման թափանցիկությունը	68
ա. Որոշումների կայացման թափանցիկ գործընթաց	68
բ. Տեղեկատվության մատչելիություն	68
5. Բարեվարքության ապահովում	69
Գլուխ 7. Գնումների գործընթացը պաշտպանության ոլորտում	70
Բարեվարքությունը ձեռքբերման գործընթացում	70
Մասնակից կազմակերպությունների բարեվարքությունը	76
Անհատական վարքագծի բարեվարքությունը	79
Բարեվարքության դաշնագրեր	82
Գլուխ 8. Օֆսեթային (հակադարձ) գործարքներ	84
Օֆսեթների կիրառման ժամանակակից փորձը	84
Օֆսեթային առաջարկները հաշվի առնելը մատակարարների	
ընտրության հարցում	85
Օֆսեթների ընդհանուր արժեքը	85
Օֆսեթների առավելությունները	85
Օֆսեթների քաղաքական չափումը	86
Օֆսեթների կոռուպցիոն ռիսկերը	86
Եվրոպական պաշտպանական գործակալության	
գեկույցը օֆսեթների մասին	86
Գիտական հետազոտություններ	87
Թի բաց հարցազրույցները պաշտպանության ոլորտի փորձագետների հետ	87
Օֆսեթներին ներհատուկ կոռուպցիոն ռիսկերը	90
Ոչ իրավաչափ ազդեցությունը հզորությունների կարիքը գնահատելու վրա	90
Ոչ թափանցիկ բնույթի ազդեցությունները մատակարարների ընտրության	
հարցում	91
«Լավության» համար փոխհատուցման հնարավորություն ընձեռելը	91
Օֆսեթներին առնչվող կոռուպցիոն ռիսկերի նվազեցումը	91
Թափանցիկություն և հաշվետվությունների ներկայացում	92
Հաշվետվողականության և բարեվարքության ամրապնդում	93
Գործառնական ընթացակարգերի օպտիմալացում	94

Նախահարձակ մասնակցություն արդյունաբերության և վերազգային կազմակերպությունների կողմից	94
Նախահարձակ մասնակցություն պաշտպանության ոլորտի ընկերությունների կողմից	94
Նախահարձակ մասնակցություն արդյունաբերության և վերազգային կազմակերպությունների կողմից	95
Նախահարձակ մասնակցություն քաղաքացիական հասարակության և ՀԼՄ կազմակերպությունների կողմից	95
Յետևություններ	95
Գլուխ 9. Արտապատվիրման, մասնավորեցման և հանրային-մասնավոր գործընկերությունների հավանական առավելություններն ու ռիսկերը պաշտպանության ոլորտում	97
Ներածություն	97
Կոռուպցիոն ռիսկերը «Պատրաստե՞լ, թե՞ գնե՞լ» ընտրությունը կատարելիս	99
Կոռուպցիոն ռիսկերը արտապատվիրման, մասնավորեցման և ՀՄԳ-ների կիրառման ընթացքում	102
Յետևություններ	106
Առաջարկություններ	108
Գլուխ 10. Ավելցուկային գույքի և ենթակառուցվածքների օգտահանումը (ուտիլիզացիան)	110
Միջոցների վատնում	110
Անվտանգության և ապահովության հետ կապված ռիսկեր	111
Օգտահանման կոռուպցիոն ռիսկերը	115
Առաջարկություններ	119
Իրազեկում	119
Պաշտպանական պլանավորումն ու ծրագրերը	119
Տեղական դերակատարների կողմից պատասխանատվությունը ստանձնելը	119
Ծրագրային մոտեցում որդեգրելը ավելցուկների կառավարման հարցում	119
Միջազգային աջակցություն ստանալուն ձգտելը	120
Հանրային-մասնավոր գործընկերություններ	120
Սպառազինությունների համակարգերի նկատմամբ կիրառեք կենսական ամբողջական ցիկլի կառավարման մոտեցումը	120
Գլուխ 11. Չինված ուժերի անձնակազմի և գույքի ներգրավվածությունը տնտեսական գործունեության մեջ	121
Ներածություն	121
Չինված ուժերի վերածումը տնտեսական դերակատարի	121
Ինդունեցիայի զինված ուժերի բիզնես գործունեության կառուցվածքը	123
ա. Չինված ուժերին պատկանող բիզնեսը	123
բ. Չինված ուժերի համագործակցությունը մասնավոր բիզնեսի հետ	125
գ. Չինված ուժերի ներգրավվածությունը հանցավոր գործունեության մեջ	125
դ. Կոռուպցիան զինված ուժերում	125
Չինված ուժերի տնտեսական դերակատարի վերածվելու բացասական հետևանքները	128
Արհեստավարժություն	128
Հաշվետվողականություն/պատասխանատվություն	128
Մարդու իրավունքների խախտումներ	129
Յետևություն. Չինված ուժերը պետք է դուրս բերվեն տնտեսական գործունեության ոլորտից	129

Գլուխ 12. Բարեվարքության հարցերը՝ կապված ռազմական գործողությունների հետ	131
Մասնավոր հատվածի ենթադրյալ առավելությունները	134
Բարոյական բնույթի և ղեկավարման հետ կապված մարտահրավերներ	135
ԿՄՁՈՒ-ների լավագույն փորձի խթանումը և բարեվարքության ամրապնդումը ՆԱՏՕ-ի գործողությունների ընթացքում	138
Առաջարկություններ	139
C3 և համապարփակ մոտեցումը գործողությունների նկատմամբ	139
Օրենքն ընդդեմ բնավորության	139
Մասնագիտական զինվորական էթիկայի քայքայումը	140
Կապալառուներն ու հումանիտար միջամտությունները	141
Բացառապես կառավարական գործառույթներ	141
Կապալառուներն ու մարտական ապահովումը	142
Կապալառուների արտոնագրումը	142
Մասնագիտական վարքագծի կանոնագրքեր	142
Հակառակորդի մասնավոր կապալառուների հետ պատերազմի մեջ մտնելու հեռանկարները	142
Ապագայի զինվորական առաջնորդներ պատրաստելը	142
Գլուխ 13. Պաշտպանության ոլորտին առնչվող կոռուպցիայի դեմ պայքարը տարածքային վեճեր ունեցող կամ սառեցված հակամարտությունների մեջ գտնվող երկրներում	144
Սառեցված հակամարտությունները որպես կոռուպցիոն ռիսկերի շարժիչ ուժ	145
Ծախսերի ավելացում	145
Թափանցիկության նվազում	145
Իրավական վակուում	146
Չկանոնավորված զինված ուժերը	146
Սառեցված հակամարտությունների ազդեցությունը կոռուպցիայի դրսևորման ձևերի վրա	147
Հակակոռուպցիոն միջոցառումներ	148
Վրաստանի օրինակը	150
Քաղված դասեր	155
Բաժին երրորդ. Բարեվարքության ամրապնդումը և կոռուպցիոն հնարավորությունների նվազեցումը պաշտպանական գերատեսչություններում	157
Գլուխ 14. Բարեվարքության ամրապնդման կարևորությունը	159
Ի՞նչ է նկատի առնվում բարեվարքություն ասելով	159
Բարեվարքությունը զինված ուժերում	160
Բարեվարքության ամրապնդման գործիքները	162
Եզրակացություն	163
Առաջարկություններ	164
Գլուխ 15. Կարգավորիչ մեխանիզմներ	165
Հարկադրանքի միջոցներ	165
Կոռուպցիոն հանցագործությունների սուբյեկտները	167
Ազդեցության շահարկում	168
Իրավաբանական անձանց պատասխանատվությունը	168
Պատժամիջոցներ	168
Սառեցում (կալանք), առգրավում և բռնագրավում	169
Կոռուպցիոն հանցագործություններից ստացված եկամուտների օրինականացումը (փողերի լվացումը)	170

Հատուկ լիազորություններ	171
Վկաների, տուժողների, փորձագետների և հանցագործության մասին հաղորդում ներկայացնող անձանց պաշտպանությունը	173
Միջազգային համագործակցությունը հակակոռուպցիոն օրենսդրության կիրարկման ընթացքում	173
Քաղաքացիական իրավունք	174
Ոչ պարտադիր ուղեցույցներ	177
Պաշտոնատար անձանց վարքագծի կանոնադրքեր	177
Մասնավոր հատվածի վարքագծի կանոնադրքեր	178
Բարեվարքության դաշնագրեր	179
Տեղեկատվության մատչելիություն, թափանցիկություն և կառավարում	180
Հետևություն՝ իրավական մեխանիզմների կարևորության մասին	183
Գլուխ 16. Մարդկային գործոնի դերը	185
Մարդկային վարքագծի մոտիվացիան	185
Ֆիզիոլոգիական	186
Ապահովություն/անվտանգություն	186
Սեր/կապվածություն/պատկանելություն	186
Պատիվ և ճանաչում	187
Ինքնաիրացում	187
Կազմակերպական համատեքստ/միջավայր	188
Բարոյական վարքագծի մոտիվացիան	191
Կազմակերպական մշակույթ	192
Կազմակերպական մշակույթ և մոտիվացիա. թշնամիներ, թե՞ ընկերներ	194
Ամփոփում	197
Գլուխ 17. Կառավարության դերը	198
Կոռուպցիոն ռիսկեր	198
Բարեվարքության ամրապնդումը պաշտպանության ոլորտի կառավարման գործընթացում	199
Քաղաքականություն, պլանավորում, ծրագրավորում և բյուջետավորում	200
Կադրային կառավարում	202
Ռազմական տեխնիկա, սարքավորումներ, նյութատեխնիկական ապահովում և ենթակառուցվածքներ	202
Տեսչական և աուդիտային ստուգումներ	204
Թափանցիկություն և հաշվետվողականություն	204
Պրոֆեսիոնալ կադրեր	205
Շահերի բախումների կանխումը	208
Հակակոռուպցիոն մարմիններ	209
Եզրափակիչ նկատառումներ. ռազմավարություն և հետևողականություն	210
Գլուխ 18. Խորհրդարանների և աուդիտային մարմինների դերը	215
Մաս 1-ին. Խորհրդարանական հանձնաժողովներ	215
Վերահսկիչ կամ հաշվիչ պալատներ	216
Սկսեք վերևից. կոռուպցիոն ռիսկերը և դրանց հաղթահարման միջոցները Խորհրդարանականների համար	218
Խորհրդարանի դերը պաշտպանության ոլորտի թափանցիկության ապահովման գործում	220
Դաշնակիցները. լրատվամիջոցներ, ՀԿ-ներ, միջազգային կազմակերպություններ, պաշտպանության ոլորտի մասնագետներ	222
Վերահսկողությունը պաշտպանական արդյունաբերության և սպառազինությունների արտահանման նկատմամբ	224

Եզրափակիչ նկատառումներ	226
Գլուխ 19. Օմբուդսմանի ինստիտուտի դերը	228
Օմբուդսմանի գործառույթը պաշտպանության ոլորտում	228
Օմբուդսմանի ինստիտուտի մոդելները	230
Պաշտպանության ոլորտում օմբուդսմանի ինստիտուտի դասական մոդելը	230
Ինստիտուցիոնալ (կազմակերպական) մոդելը	232
«Ուժեղ» ինստիտուցիոնալ օմբուդսման	233
«Թույլ» ինստիտուցիոնալ օմբուդսման	234
Օմբուդսմանի դերը պաշտպանության ոլորտում բարեվարքության ամրապնդման և կոռուպցիոն ռիսկերի նվազեցման գործում	235
Յետևություն	242
Գլուխ 20. Պաշտպանական արդյունաբերությունը որպես դաշնակից կոռուպցիայի նվազեցման գործում	243
1. Պաշտպանական արդյունաբերությունը որպես կոռուպցիայի նվազեցման լուծումների բաղադրիչ. Ամերիկյան մոտեցումը	243
Պաշտպանական արդյունաբերության նախաձեռնությունը (ՊԱՆ)	243
Եթիկայի արդյունավետ ծրագրի բաղադրիչները	244
ա. Եթիկայի կամ վարքագծի կանոնագրքեր	244
բ. Եթիկայի հարցերով պաշտոնական կառույցներ	245
գ. Թեժ գծեր, օգնության հեռախոսահամարներ կամ ահազանգման խողովակներ	246
դ. Վերապատրաստում և տեղեկատվական ապահովում	247
ե. Հաղորդակցություն	247
Կոռուպցիայի դեմ պայքարի հատուկ միջոցներ	248
2. Բարեվարքության քաղաքականություն՝ պաշտպանության ոլորտի եվրոպական կապալառուի օրինակ	249
Բարդ, փոփոխվող միջավայր	249
Ավելի շատ թափանցիկություն և քննելիություն	249
Եթիկական կառավարում	250
Ռիսկերի կառավարում	250
Կառավարվող գործընթացներ	251
Կոռուպցիայի կանխարգելման կոշտ ընթացակարգեր	251
Առաջավոր փորձի ձեռքբերումը	252
Եթիկան և կորպորատիվ պատասխանատվությունը «Թալես»-ում	252
3. Յետագա քայլերը պաշտպանական արդյունաբերության մեջ բարեվարքությունը խթանելու ուղղությամբ	252
Գլուխ 21. Քաղաքացիական հասարակության և լրատվամիջոցների դերը	255
Ներածություն	255
Քաղաքացիական հասարակության դերը	257
Քաղաքացիական հասարակությունն ու «նոր դիվանագիտությունը»	258
Քաղաքացիական հասարակության հսկողությունը պաշտպանության ոլորտի նկատմամբ	259
Քաղաքացիական հասարակությունն ու անվտանգության ոլորտի բարեփոխումները	261
Յետհարված ՅԿ-ների դեմ	262
Լրատվամիջոցների դերը	264
Քաղաքացիական հասարակությունը և ՉԼՄ-ները անկայուն, անցումային շրջանի և ՆԱՏՕ-ի անդամ պետություններում	268
Յետևություններ. ՅԿ-ների և պետության միջև գործընկերության հաստատումը բարեվարքության ամրապնդման ուղղությամբ	273

Գլուխ 22. Միջազգային կազմակերպությունների դերը	276
Միջազգային կազմակերպությունների դերը լայն համատեքստում	276
Կապը պաշտպանության ոլորտի հետ	281
Առանձին ինստիտուտներ և ծրագրեր	281
Միջազգային կազմակերպությունների հնարավորությունների օգտագործումը	288
Բաժին չորրորդ. Բարեվարքության ամրապնդման ծրագրերի իրականացումը	291
Գլուխ 23. Իրական փոփոխությունների հասնելը	293
Առկա իրավիճակի գնահատումը	293
Ամուր կռալիցիայի ձևավորում	295
Տեսլականների ու ռազմավարությունների մշակում և ներկայացում	295
Վերացնել փոփոխության ճանապարհին առկա խոչընդոտները	299
Արագ ձեռք բերված արդյունքների ցուցադրում	301
Նախնական հաջողությունների զարգացումը՝ փոփոխության գործընթացը արագացնելու համար	302
Կազմակերպական մշակույթի մեջ նոր փորձի ներդրումը	303
Գլուխ 24. Մշակութային առանձնահատկություններին իրազեկ լինելը բարեվարքության ամրապնդման ծրագրեր իրականացնելիս	306
Ինչո՞ւ է մշակույթը կարևոր	306
Ի՞նչն է մարդկանց և կազմակերպությունները տարբերում միմյանցից	307
Մշակութային շերտեր և կոռուպցիայի ընկալման մոտեցումներ	308
Մշակութային առանձնահատկությունները հաշվի առնելու ռազմավարություններ	311
(1) Միջազգային մակարդակով	311
(2) Ազգային մակարդակով	312
(3) Անվտանգության հատվածի մակարդակով	312
(4) Պաշտպանության ոլորտի մակարդակով	313
Հավելված 1. Աղբյուրների ընտրանի	317
Պաշտոնական փաստաթղթեր	317
Կոռուպցիայի դեմ Միավորված ազգերի կազմակերպության կոնվենցիա (2004 թ.)	317
United Nations Convention Against Corruption (2004) Կոռուպցիայի մասին քրեական իրավունքի կոնվենցիա	317
Criminal Law Convention on Corruption Կոռուպցիայի մասին քաղաքացիական իրավունքի կոնվենցիա	317
Civil Law Convention on Corruption Հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտների վճարում, հետախուզման, առգրավման ու բռնագրավման և ահաբեկչության ֆինանսավորման դեմ պայքարի մասին կոնվենցիա	317
Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime and on the Financing of Terrorism Կոռուպցիայի դեմ միջամերիկյան կոնվենցիա	317
Inter-American Convention Against corruption Պաշտոնատար անձանց վարքագծի միջազգային կանոնադիրք	317
International Code of Conduct for Public Officials Ուղեցույցներ և ձեռնարկներ	317
UN Anti-Corruption Toolkit Կոռուպցիայի դեմ պայքարի լավագույն փորձի օրինակներ	318
Best Practices in Combating Corruption Անվտանգության համակարգի բարեփոխումներն ու կառավարումը	318

Security System Reform and Governance Անվտանգության ոլորտի բարեփոխումների ձեռնարկ. աջակցությունը անվտանգության և արդարադատության ոլորտներին	318
Handbook on Security System Reform: Supporting Security and Justice Չակակոռուպցիոն ձեռնարկ. Ազգային բարեվարքության համակարգը գործողության մեջ	318
Anti-Corruption Handbook: National Integrity System in Practice Չակակոռուպցիոն ուղեցույց՝ պարզ լեզվով	318
The Anti-Corruption Plain Language Guide Կոռուպցիայի դեմ պայքարի ձեռնարկ	319
A Handbook on Fighting Corruption Բարեվարքության ամրապնդումը և կոռուպցիոն ռիսկերի նվազեցումը պաշտպանական գերատեսչություններում. Տասը գործնական բարեփոխում	319
Building Integrity and Reducing Corruption Risk in Defence Establishments: Ten Practical Reforms Մեթոդոլոգիաներ	319
Չամաշխարհային բանկի կառավարման և հակակոռուպցիոն գործիքները	319
Կոռուպցիայի չափման ուղեցույց	319
Չանրային ոլորտի ֆինանսական կառավարում	319
(ՉՖԿ). Գործունեության գնահատման մեխանիզմներ	319
Չակակոռուպցիոն միջոցառումների գնահատման ձեռնարկ	319
Պաշտպանական բյուջեների և բյուջետավորման թափանցիկության գնահատում	320
Assessing the Transparency of Defence Budgets and Budgeting Չամացանցում առկա շտեմարաններ	320
«Թրանսփարենսի Ինթերնեշնլ» կազմակերպության Կոռուպցիայի ընկալման համաթիվ	320
Կոռուպցիայի համաշխարհային բարոմետր	320
Կաշառք վճարողների համաթիվ	320
Կառավարման համաշխարհային ցուցիչներ	320
Բյուջեի թափանցիկության համաթիվ	320
Չանրային ծախսեր և ֆինանսական հաշվետվողականություն (ՉԾՖՉ)	320
Մենագրությունների և զեկույցների ընտրանի	321
Չավելված 2. «Թրանսփարենսի Ինթերնեշնլ» կազմակերպության պաշտպանության և անվտանգության հարցերով ծրագիրը Կոռուպցիան պաշտպանության ոլորտում	322
Կապը մեզ հետ «Թրանսփարենսի Ինթերնեշնլ» կազմակերպություն-ՄԹ	323
Չավելված 3. Չապավումներ	324

ԳԼՈՒԽ 15. ԿԱՐԳԱՎՈՐԻՉ ՄԵԽԱՆԻԶՄՆԵՐ

Գոյություն ունեն կոռուպցիայի դեմ պայքարելու նորմատիվ-իրավական մի շարք ինչպես ներպետական, այնպես էլ միջազգային մեխանիզմներ: Չնայած այս փաստաթղթերն ինքնին կոռուպցիայի լուծում չեն ապահովում, այնուամենայնիվ, դրանք կոռուպցիայի դեմ պայքարի անհրաժեշտ նախապայմանն են: Սույն գլխում ամփոփվում են ինչպես հարկադրանքի մեխանիզմները՝ դրանց կիրարկման առանձին օրինակներով հանդերձ, այնպես էլ ոչ պարտադիր բնույթի ուղեցույցները, ինչպիսիք են, օրինակ, Պաշտպանության ոլորտի բարեվարքության դաշնագրերը, սպառազինությունների վերահսկման վարքագծի կանոնադրերը և այլն: «Լավագույն փորձն» այս առումով բխում է ինչպես ներպետական, այնպես էլ միջազգային կարգավորումներից: Սույն գլխի վերջին կետում ներկայացվում են այնպիսի կարգավորումների որոշ օրինակներ, որոնք խթանում են թափանցիկությունը և հաշվետվողականությունը և այդպիսով նպաստում պաշտպանության ոլորտում բարեվարքության ամրապնդման գործընթացին:

Այս մեխանիզմների առաջին տեսակը՝ օրենքի վրա հիմնված հարկադրանքի միջոցները, հատուկ չեն միայն պաշտպանության ոլորտի համար և ոչ էլ պետք է լինեն այդպիսին. կոռուպցիան անօրինական է կամ պետք է անօրինական ճանաչվի հասարակական կյանքի ցանկացած ոլորտում, մինչդեռ պատիժները պետք է համարժեք լինեն այն վնասներին, որոնք հասցվում են կոռուպցիոն արարքի գործողության հետևանքով: Ոչ պարտադիր ուղեցույցները, մյուս կողմից, կարող են արտացոլել պաշտպանական հաստատության կորպորատիվ մշակույթի առանձնահատկությունները և հիմնվել այն արժեքային համակարգի և պատվի ընկալման վրա, որը հատուկ է հենց պաշտպանական հաստատության թե՛ զինվորական և թե՛ քաղաքացիական ծառայող անձանց: Այս կանոնակարգերը, որոնք կոչված են ապահովելու թափանցիկության և հաշվետվողականության ռեժիմը, հաշվի են առնում պաշտպանության և անվտանգության ոլորտների վերաբերյալ տեղեկատվության խորհրդապահական բնույթի առանձնահատկությունները և այս ոլորտների գործունեության հատուկ բնույթը:

Հարկադրանքի միջոցներ

Կոռուպցիան վնաս է հասցնում հասարակական զարգացմանը, խախտում է բարոյականության նորմերն ու խաթարում սոցիալական համերաշխությունը: Թվում է, թե բոլորը միակարծիք են այն հարցի շուրջ, թե առանձին-առանձին քաղաքական, սոցիալական կամ գործարար կյանքի որ երևույթներն են, որ հանդիսանում են կոռուպցիոն, և աշխարհի երկրների մեծ մասում դրանք ճանաչվում են անօրինական: Սակայն չնայած կոռուպցիայի ֆենոմենը լայն տարածում է գտել ժամանակակից հասարակության մեջ և երկար պատմություն անցել, դրա այնպիսի միասնական բնորոշումը, որը հավասարապես ընդունելի կլինի բոլոր պետությունների համար, կարելի է ասել, մինչ այժմ չլուծված խնդիր է: Տարբեր ձևաչափերում միջազգային հանրությունը նախընտրել է կենտրոնական կոռուպցիայի առանձին ձևերի սահմանումների վրա, օրինակ՝ «ապօրինի վճարներ» (ՄԱԿ), «միջազգային գործարքների հետ կապված օտարերկրյա պաշտոնատար անձանց կաշառելը» (ՏՀԶԿ) կամ «Եվրոպական համայնքների պաշտոնյաներին կամ Եվրոպական Միության անդամ պետությունների պաշտոնյաներին ընդգրկող կոռուպցիան» (ԵՄ)¹²³:

«Թրանսպարենսի Ինթերնեշլ» կազմակերպությունը կոռուպցիան սահմանում է պարզապես որպես «մասնավոր օգուտ ստանալու նպատակով վստահված իշխանության չարաշահում»: Չնայած հակիրճ լինելուն՝ այս սահմանումը պարունակում է երեք էական բաղադրատարր. առաջին՝ իշխանության չարաշահումը, երկրորդ՝ իշխանության վստահված լինելը, ընդ որում՝ ինչպես մասնավոր, այնպես էլ հանրային հատվածում, և երրորդ՝ չարաշահմամբ մասնավոր օգուտ հետապնդելը, այսինքն՝ ոչ միայն չարաշահումը թույլ տվող անձի, այլև վերջինիս ընտանիքի մերձավոր անդամների և ընկերների օգտին¹²⁴:

¹²³ Եվրոպայի խորհուրդ, «Կոռուպցիայի մասին քրեական իրավունքի կոնվենցիայի բացատրական զեկույց», Եվրոպական պայմանագրերի շարք (ԵՊՇ), 3-173, Council of Europe, Explanatory Report, Criminal Law Convention on Corruption, ETS No. 173, <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/173.htm>:

¹²⁴ Ջերեմի Փոփ, «Կոռուպցիայի դեմ պայքարելով. ազգային բարեվարքության համակարգի տարրերը» (Բեռլին, «Թրանսպարենսի Ինթերնեշլ» կազմակերպություն, 2000 թ.), էջ 1, ծանոթ. 2, Jeremy Pope, Confronting Corruption: The Elements of a National Integrity System, (Berlin: Transparency International, 2000), 1, footnote 2:

Միջազգային տարբեր հարթակներում տեղի ունեցող քննարկումներում օգտագործվող սահմանումները նույնպես բավականին լայն են: Պատուհան 15.1-ում ներկայացվում է անցումային սահմանման այն տեքստը, որն օգտագործվում է Կոռուպցիայի հարցերով միջգերատեսչական խմբի (ԿՄԽ, Multidisciplinary Group on Corruption, GMC) կողմից, որը հիմնադրվել է Եվրոպայի խորհրդի շրջանակներում 1994 թ. սեպտեմբերին, ինչպես նաև բերվում են նման տարածական բնորոշում նախընտրելու պատճառները:

Չարմանալի չէ, որ կոռուպցիայի ներպետական սահմանումները նույնպես տարբեր են: Պատուհան 15.2-ում ներկայացված են այն սահմանումներն ու դրանց ձևակերպման հիմքում ընկած մոտեցումները, որոնք կիրառվում են երեք երկրների կողմից կոռուպցիոն հանցագործությունների քրեաիրավական բնորոշումը տալու համար:

Պատուհան 15.1. Կոռուպցիայի սահմանման ելակետային դրույթները

ԿՄԽ-ն իր աշխատանքները սկսեց հետևյալ անցումային սահմանման հիման վրա. «Կոռուպցիան, Եվրոպայի խորհրդի ԿՄԽ կողմից օգտագործվող իմաստով, հանդիսանում է՝ կաշառք ստանալը կամ որևէ այլ վարքագիծ, որը դրսևորվում է հանրային կամ մասնավոր հատվածում որոշակի լիազորություններով օժտված անձանց կողմից իրենց այն պարտականությունները չկատարելու ձևով, որոնք բխում են պաշտոնատար անձի, մասնավոր հատվածի ծառայողի, անկախ ներկայացուցչի՝ նրանց ունեցած կարգավիճակից կամ այդ տեսակի որևէից այլ փոխհարաբերությունների բնույթից և հետապնդում է անմիջապես իրենց կամ այլ անձանց կողմից չնախատեսված օգուտ ստանալու նպատակ»:

Այս սահմանման նպատակն էր ապահովել, որպեսզի որևէ հարց դուրս չմտնի դրա կիրառման շրջանակներից: Չնայած այս սահմանումը ոչ միշտ է, որ լիովին համապատասխանում է կոռուպցիայի՝ պետությունների մեծ մասում ընդունված օրենսդրական, մասնավորապես՝ քրեաիրավական բնորոշմանը, այնուամենայնիվ, դրա առավելությունը այն էր, որ այս սահմանման արդյունքում քննարկվող խնդիրը չի դրվում չափազանց նեղ շրջանակների մեջ: Կոնվենցիայի տեքստի մշակմանը զուգահեռ՝ այս ընդհանրական բնորոշումը վերաձևակերպվեց կոռուպցիայի բնորոշման մի քանի այլ աշխատանքային տարբերակների, որոնք կարող են փոխադրվել ազգային օրենսդրության մեջ, որոշ դեպքերում, սակայն, դրանում առանձին փոփոխություններ մտցնելով հանդերձ: Այս առումով, արժեք ընդգծել, որ գործող կոնվենցիան ոչ միայն պարունակում է կաշառքի՝ ակտիվ և պասիվ, ընդհանուր հավանություն ստացած սահմանումը, որը հիմք է հանդիսանում տարբեր արարքների քրեականացման համար, այլև սահմանում է կոռուպցիոն վարքագծի այլ դրսևորումներ ևս, մասնավորապես՝ հանրային հատվածի կոռուպցիան և պաշտոնեական դիրքի վրա ազդեցության շահարկումը, որոնք սերտորեն կապված են կաշառքի հետ և միասնաբար ընդունվում են որպես կոռուպցիայի առանձին եղանակներ: Այսպիսով, սույն կոնվենցիայի հիմնական առանձնահատկություններից մեկն է գործողության լայն շրջանակը, որն արտացոլում է կոռուպցիայի դեմ պայքարի գործում Եվրոպայի խորհրդի կողմից որդեգրված մոտեցման համապարփակ բնույթը, մի մոտեցման, որը կոռուպցիան դիտում է որպես ժողովրդավարական արժեքների, իրավունքի գերակայության, մարդու իրավունքների, սոցիալական և տնտեսական առաջընթացի սպառնալիք:

Աղբյուրը. Եվրոպայի խորհուրդ, «Կոռուպցիայի մասին քրեական իրավունքի կոնվենցիայի բացատրական զեկույց», Եվրոպական պայմանագրերի շարք, 3-173, կետ 24-րդ և 25-րդ, *Council of Europe, Explanatory Report, Criminal Law Convention on Corruption, ETS No. 173, Items #24 and #25:*

Պատուհան 15.2. Կոռուպցիոն հանցագործությունների ազգային իրավական բնորոշումները

Ֆրանսիա

Կոռուպցիոն հանցագործություններն ընդգրկված են Ֆրանսիայի քրեական օրենսգրքում: Վերջինս տարբերակում է պասիվ և ակտիվ կոռուպցիան: Պասիվ կոռուպցիան սահմանվում է որպես՝ «Առանց դրա իրավունքը ունենալու, առաջարկների, խոստումների, հանգանակությունների, նվերների կամ այլ օգուտների ուղղակի կամ անուղղակի հայցում կամ փաստացի ստացում, որը կատարվում է պաշտոնատար անձի կամ պետական ծառայողի լիազորություններ իրականացնող կամ հանրային ընտրովի մանդատ ունեցող անձի կողմից»: Օրենսգրքի 432-11 հոդվածի համաձայն՝ այդ արարքը պատժվում է տասը տարվա ազատազրկմամբ և տուգանքով՝ 150,000 եվրոյի չափով, եթե կատարվել է՝

1. պաշտոնեական դիրքից, լիազորություններից կամ մանդատից բխող որևէ գործողություն կատարելու կամ այդ գործողությունը կատարելուց հրաժարվելու դիմաց, կամ եթե այդ գործողությունը կամ գործողության կատարումից ձեռնպահ մնալը կատարվել են պաշտոնեական դիրքը, լիազորությունները կամ մանդատը օգտագործելով,
2. իրական կամ ենթադրյալ ազդեցությունը չարաշահելով՝ որևէ պետական մարմնից կամ վարչակազմից որևէ առավելություն, աշխատանք, պայմանագիր կնքելու մասին կամ որևէ այլ բարենպաստ որոշում ստանալու նպատակով:

Ակտիվ կոռուպցիան նախատեսված է օրենսգրքի 433-1 հոդվածով և սահմանվում է որպես «առանց դրա իրավունքը ունենալու, ուղղակի կամ անուղղակի ձևով, որևէ պահի, առաջարկներ, խոստումներ, հանգանակություններ, նվերներ կամ այլ օգուտներ առաջարկելը, որը արվում է պաշտոնատար անձի կամ պետական ծառայողի լիազորություններ իրականացնող կամ հանրային ընտրովի մանդատ ունեցող անձին, որպեսզի վերջինս՝

կատարի որևէ գործողություն կամ հրաժարվի որևէ գործողություն կատարելուց, որը բխում է նրա պաշտոնեական դիրքից, լիազորություններից կամ մանդատից, կամ որը կարող է կատարվել պաշտոնեական դիրքը, լիազորությունները կամ մանդատը օգտագործելով կամ իրական կամ ենթադրյալ ազդեցությունը չարաշահելու միջոցով՝ որևէ պետական մարմնից կամ վարչակազմից որևէ առավելություն, աշխատանք, պայմանագիր կնքելու մասին որոշում ... ստանալու նպատակով»:

Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետություն

Գերմանիայի քրեական օրենքը քրեականացնում է ցանկացած օգուտի կամ կաշառքի ստացում, ինչպես նաև դրանք տալը: Քրեական օրենսգիրքը (Strafgesetzbuch) հատուկ նորմեր է պարունակում նաև զինծառայողների վերաբերյալ, մասնավորապես, 333-րդ հոդվածը նախատեսում է, որ՝ «(1) Յուրաքանչյուր ոք, ով որևէ պաշտոնատար անձի կամ առանձին պաշտոնեական լիազորություններ իրականացնող անձի կամ Դաշնային զինված ուժերի ծառայողի առաջարկում է, խոստանում կամ տրամադրում որևէ եկամուտ՝ այն ստացողի կամ որևէ երրորդ անձի համար՝ որոշակի պարտականություն կատարելու...»:

Միացյալ Նահանգներ

ԱՄՆ օրենսդրության համաձայն՝ հանցագործություն է համարվում ինչպես ԱՄՆ-ի, այնպես էլ այլ պաշտոնյաներին կաշառելը կամ մասնավոր առևտրային կաշառք տալը: Կաշառքի նկատմամբ, սակայն, կիրառելի են մի քանի հատուկ հոդվածներ՝ ինչպես դաշնային, այնպես էլ նահանգային օրենսդրության մակարդակով: Ընդհանուր առմամբ, քրեորեն արգելված վարքագծի դրսևորումների թվում են՝ պետական պաշտոնատար անձանց ասանորինական վճար տալը, առաջարկելը, փորձելը կամ խոստանալը՝ նրանց պաշտոնեական որոշումների կամ գործողությունների վրա ազդելու նպատակով, կամ մասնավոր հարաբերությունների համատեքստում՝ աշխատակցին կամ ներկայացուցչին իրենց գործատուի շահերին հակառակ գործելուն մղելու նպատակով:

ԱՄՆ օրենսդրությամբ նաև, որպես ընդհանուր մոտեցում, հանցագործության օժանդակությունն ու դրդումը, ինչպես նաև հանցավոր համաձայնության գալը քրեականացվում են իբրև առանձին ավարտված հանցագործությունների կատարում:

Աղբյուրը. Ռոջեր Բեսթ և Պատրիցիա Բարեթ, «Հակակոռուպցիոն օրենսդրություն՝ միջազգային մոտեցումը», (Լոնդոն. Զլիֆորդ Չենս, 2005 թ.), Roger Best and Patricia Barratt, Anti-Corruption Legislation - an International Perspective (London: Clifford Chance, 2005):

Կոռուպցիոն հանցագործությունների սուբյեկտները

Քրեական օրենքի համաձայն՝ հետախույզվում են բոլոր հանցավորները՝ անկախ այն հանգամանքից, թե արդյոք նրանցից է սկիզբ առնում կոռուպցիոն գործընթացը, թե նրանք են օգտվում դրա պտուղներից կամ նպաստում կոռուպցիային կամ էլ բաշխում ստացված եկամուտները: Եվրոպայի Խորհրդի Կոռուպցիայի մասին քրեական իրավունքի կոնվենցիան, օրինակ, քրեականացնում է ինչպես ակտիվ, այնպես էլ պասիվ կոռուպցիան, որը կատարվում է ինչպես ազգային և միջազգային պաշտոնյաների, ազգային և միջազգային խորհրդարանական մարմինների անդամների, միջազգային քաղաքացիական ծառայողների, այնպես էլ ազգային ու միջազգային դատարանների դատավորների ու այլ պաշտոնյաների կողմից: 2003 թ. կոռուպցիոն հանցագործությունների պոտենցիալ սուբյեկտների այս ցանկին ավելացվել են ազգային և միջազգային արբիտրներն ու երդվյալ ատենակալները¹²⁵:

¹²⁵Եվրոպայի Խորհուրդ, Կոռուպցիայի մասին քրեական իրավունքի կոնվենցիայի Լրացուցիչ արձանագրություն, Ստրասբուրգ, 15 մայիսի, 2003 թ.:

Ազդեցության շահարկում

Քրեական իրավունքի կոնվենցիան տարածվում է ինչպես հանրային, այնպես էլ մասնավոր հատվածի վրա: Բացի առավել ուղղակի ձևով ստացվող եկամուտներից՝ կոնվենցիան պահանջում է, որ քրեականացված լինի նաև ազդեցության շահարկումը: Կոնվենցիայի 12-րդ հոդվածի համաձայն՝ մասնակից պետությունները «պետք է ընդունեն այնպիսի օրենսդրական և այլ բնույթի միջոցներ, որոնք անհրաժեշտ են իր ներքին օրենսդրությամբ քրեականացնելու դիտավորությամբ կատարված ուղղակիորեն կամ միջնորդավորված ձևով անհիմն արտոնություններ խոստանալը, առաջարկելը կամ տալը ցանկացած անձի, ով հայտարարում է կամ հաստատում, որ ինքը կարող է անհիմն ազդեցություն գործել» վերը նշված պաշտոնատար անձանց կողմից «որոշում կայացնելու վրա՝ անկախ այն հանգամանքից, թե այդ անհիմն արտոնությունը իր թե ուրիշի համար է, ինչպես նաև՝ նման արտոնության առաջարկ կամ խոստում պահանջելը, ստանալը կամ ընդունելը՝ անկախ նրանից, թե արդյոք այդ ազդեցությունը գործադրվել է, թե ոչ, և թե արդյոք ենթադրյալ ազդեցությունը հանգեցրել է հետապնդված արդյունքի»¹²⁶:

Իրավաբանական անձանց պատասխանատվությունը

Իրավաբանական անձինք նույնպես ենթակա են քրեական պատասխանատվության՝ այն դեպքերում, երբ կաշառք տվող անձը գործում է նրանց շահերից ելնելով կամ նրանց անուսից, իսկ կաշառք ստացողը հանդիսանում է պաշտոնատար անձ՝ անկախ այն հանգամանքից, թե արդյոք հետապնդվող անհիմն առավելությունը նախատեսվում է կաշառք տվողի, թե մեկ այլ անձի համար: Իրավաբանական անձանց քրեական պատասխանատվությունը որևէ կերպ չի խոչընդոտում կոռուպցիայի մեջ ներգրավված անձանց անձնական քրեական պատասխանատվության ենթարկելը:

Պատժամիջոցներ

Միջազգային կոնվենցիաներով պահանջվում է, որ կոռուպցիոն հանցագործությունների համար նախատեսվող սանկցիաները լինեն արդյունավետ, համաչափ և զսպող: Որպես պատիժ՝ կարող է կիրառվել ֆիզիկական անձանց ազատազրկումը, ինչը կարող է հնարավոր դարձնել հանձնում կատարելը:

Սանկցիաները պետք է ընկալվեն որպես արդարացի և ունենան կանխարգելիչ ազդեցություն: Պատուհան 15.3-ում մատնանշված են կոռուպցիոն դրսևորումների քրեականացման հիմնական սկզբունքները:

Պատուհան 15.3. Կոռուպցիոն դրսևորումների քրեականացման հիմնական սկզբունքները

«Թրանսփարենսի Ինթերնեշնլ» կազմակերպության «2000 թ. աղբյուրների ժողովածուն» վեր է հանում հետևյալ ութ հիմնական սկզբունքները, որոնցից ելնելով՝ անհրաժեշտ է կատարել կոռուպցիոն վարքագծի քրեականացումը.

1. Կոռուպցիայի դեմ ուղղված օրենսդրական նորմերը պետք է համապատասխանեն մարդու իրավունքների միջազգային չափորոշիչներին և մեղադրյալների համար ապահովեն արդարացի դատաքննության հնարավորություն: Չափազանց կարևոր է, որպեսզի կոռուպցիայի դեմ ուղղված օրենսդրական նորմերում պահպանվեն մարդու իրավունքների ապահովման՝ սահմանադրորեն կամ միջազգային փաստաթղթերով ամրագրված երաշխիքները՝ խուսափելով հետագայում դատարանների կողմից առանձին ընթացակարգերի հակասահմանադրական ճանաչվելուց:
2. Օրենքները չպետք է ընկալվեն որպես չափից դուրս պատժողական: Դրանք պետք է վայելեն ժողովրդի աջակցությունը: Հակառակ դեպքում՝ առկա է կիրարկման խնդիրների առաջացման վտանգը:
3. Պետք է առկա լինեն պատժի նշանակման հստակ ուղեցույցներ՝ այն հաշվով, որպեսզի պատիժները նույն կայունությամբ կիրառվեն թե՛ մեկ և թե՛ մյուս հանցավորի նկատմամբ, ինչպես նաև լինեն արդարացի, սակայն ոչ անհարկի ծանր:

¹²⁶ Եվրոպայի խորհուրդ, Կոռուպցիայի մասին քրեական իրավունքի կոնվենցիա, ԵՊՇ Զ-173, հոդված 12:

4. Շատ մեծ իմաստ ունի կոռուպցիային և գաղտնի վճարներին վերաբերող տարբեր քրեական նորմերի միավորումը մեկ օրենսդրական ակտում: Սա նվազեցնում է զանազան բացերի հնարավորությունը, ինչպես նաև կարող է լինել այն վերաբերմունքի լրջության վկայությունը, որն օրենսդիրը որդեգրել է վարքագծի նման դրսևորումների նկատմամբ՝ պարզորոշ կերպով ցույց տալով, որ հավասարապես հետապնդվում են ինչպես հանրային, այնպես էլ մասնավոր հատվածի կոռուպցիոն հանցագործությունները: Ցանկացած ճանապարհ ընտրելու դեպքում «գաղտնի վճարներ» տալու և ստանալու արարքը պետք է լինի քրեականացված:
5. Էապես կարևոր է քրեական նյութական և դատավարական օրենսդրության պարբերաբար վերանայումը (ներառյալ՝ ապացույցներին վերաբերող դրույթները և օրենքով սահմանված պատիժների համաչափ կիրառման կանոնները).... Օրինակ՝ քրեական նյութական և դատավարական իրավունքը պետք է ի վիճակի լինի պայթարելու կորպորատիվ այնպիսի կոռուպցիոն երևույթի դեմ, ինչպիսին է «մրցակցող ցանցը» պետական գնումների դեպքում, երբ թվացյալ մրցակիցները միմյանց միջև նախապես համաձայնվում են, թե ով է ստանալու տվյալ կոնկրետ պատվերը և ինչ գնով:
6. Կոռուպցիոն գործերի հետ կապված կարող է անհրաժեշտ լինել նաև այնպիսի հատուկ նորմեր նախատեսելը, որոնց համաձայն այն անհատները, ում պատկանող հարստությունը գերազանցում է նրանց եկամտի հայտնի աղբյուրների չափը, պարտավոր լինեն ապացուցելու այդ հարստության ծագումը՝ դատարանի մոտ համոզմունք առաջացնելու համար:
7. Անհրաժեշտ կլինի հատուկ նորմեր նախատեսել, որոնք կերաշխավորեն, որ կոռուպցիոն ճանապարհով ձեռք բերված եկամուտները հնարավոր լինի վերադարձնել պետությանը՝ նկատի ունենալով, որ հաճախ դրանք հայտնվում են երրորդ անձանց տիրապետության ներքո կամ անզամ երկրից դուրս: Քրեական և դատավարական օրենքով պետք է ապահովվեն կոռուպցիոն եկամուտների հայտնաբերումը, առգրավումը, սառեցումը և բռնագրավումը:
8. Անհրաժեշտ կլինի նաև այնպիսի նորմերի նախատեսում, որոնք կապահովեն, որպեսզի կոռուպցիայի հանցակազմը ներառի ինչպես կաշառք տալը, այնպես էլ կաշառք ստանալը:

Աղբյուրը. Փոփ, «Կոռուպցիայի դեմ պայքարելով» (2000 թ.), 270–72, Pope, *Confronting Corruption* (2000), 270–72:

Սառեցում (կալանք), առգրավում և բռնագրավում

Սանկցիաները կարող են լինել գույքային կամ ոչ գույքային՝ ներառյալ ազատազրկումը, կամ երկուսը միասին: Այնուամենայնիվ, պատժողական միջոցներն ինքնին բավարար չեն, եթե կոռուպցիոն գործունեության արդյունքում ստացվող եկամուտները չեն վերադարձվում պետությանը: Յետևաբար, օրենսդիրը պետք է միջոցներ նախատեսի անձին կոռուպցիոն հանցագործության եկամուտներից զրկելու համար:

Օրենքը պետք է նախատեսի կոռուպցիոն հանցագործության եկամուտները կամ այդ եկամուտներին համարժեք գույքը, ինչպես նաև կոռուպցիոն հանցագործության կատարման համար օգտագործված կամ նախատեսված գույքը, սարքավորումները կամ այլ միջոցները բռնագրավելու համար¹²⁷: Կոռուպցիայի դեմ ՄԱԿ-ի կոնվենցիան այնուհետև սահմանում է, որ «եթե հանցագործություններից ստացված այդպիսի եկամուտները միացվել են օրինական աղբյուրներից ձեռք բերված գույքին, ապա, առանց սառեցմանը և առգրավմանը վերաբերող ցանկացած լիազորությանը վնասելու, բռնագրավման ենթակա է գույքի այն մասը, որը համապատասխանում է միացված եկամուտների գնահատված արժեքին»¹²⁸: Նույնը կիրառելի է նաև այդ եկամուտներից կամ գույքից ածանցյալ եկամուտների կամ այլ օգուտների նկատմամբ:

¹²⁷ ՄԱԿ-ի Թմրամիջոցների և հանցավորության հարցերով զբաղվող կոմիտեի, «Կոռուպցիայի դեմ ՄԱԿ-ի կոնվենցիան», (Նյու Յորք, Միավորված ազգերի կազմակերպություն, 2004 թ.), հոդված 31, մաս 5-րդ, United Nations Office on Drugs and Crime, United Nations Convention Against կոռուպցի (New York: United Nations, 2004), Article 31 (5), http://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/Publications/Convention/08-50026_E.pdf:

¹²⁸ Նույն տեղում, հոդված 31, մաս 5-րդ:

Կոռուպցիոն հանցագործություններից ստացված եկամուտների օրինականացումը (փողերի վաճառումը)

Շահադիտական նպատակներով իրականացվող հանցավոր ցանկացած գործունեության, այդ թվում՝ կոռուպցիայի հաջողությունը կախված է նրանից, թե որքանով է այն ի գործում «պարզաշքելու» իր անհիմն եկամուտները՝ դրանք թերի կամ կոռումպացված ազգային ֆինանսական համակարգերի միջով անցկացնելու կամ օֆշորային բանկային համակարգերի, գաղտնի ֆինանսական «ապաստարանների» և նմանատիպ այլ կառույցների շնորհիվ ազգային սահմանափակումների ոլորտից դուրս բերելու միջոցով: Պատուհան 15.4-ում ներկայացվում է այն սպառնալիքը, որն իր մեջ պարունակում է հանցավորներին ներպետական օրենսդրական սահմանափակումներից խուսափելու հնարավորություն ընձեռելը: Փողերի վաճառման վտանգը բազմապատկվում է այն դեպքում, երբ «հանցագործներն ու ահաբեկիչները ստանում են ազատ գործելու հնարավորություն՝ իրենց ֆինանսական օգուտներն օգտագործելով հանցավոր համագործակցության իրենց ցանցերն ընդլայնելու և ապօրինի գործունեությունը, այդ թվում՝ կոռուպցիան, թմրամիջոցների և զենքի, զինամթերքի ապօրինի շրջանառությունը, մաքսանենգությունը և ահաբեկչության ֆինանսավորումը խթանելու նպատակով»¹²⁹:

Հետևաբար, կոռուպցիոն հանցագործությունների, այդ թվում՝ կաշառքի և ազդեցության շահարկման արդյունքում ստացվող եկամուտների օրինականացումը նույնպես ենթակա է քրեակասարկման: Եվրոպայի խորհրդի «Կոռուպցիայի մասին քրեական իրավունքի կոնվենցիան» այս առումով հենվում է «Հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտների վաճառման, հետախուզման, առգրավման ու բռնագրավման դեմ պայքարի մասին» կոնվենցիայի վրա¹³⁰, որը նույնպես ընդունվել է Եվրոպայի խորհրդի շրջանակներում:

Պատուհան 15.4. Ներպետական օրենսդրական սահմանափակումներից խուսափելը

Օֆշորային բանկային գործունեությունը, գաղտնի ֆինանսական ապաստարանները, փողերի վաճառումն ու կոռուպցիան անընդհատ քայքայում ու խարխիւում են ազգային պետականության հիմքերը: Օֆշորային գոտիներում ստեղծված հարկային գաղտնարանները, որոնք ավելի մեծ տարածում են գտնում համակարգչային և հեռահաղորդակցման նոր տեխնոլոգիաների շնորհիվ, տրամադրում են հարկերից խուսափելու անսահմանափակ հնարավորություններ, որոնց օգնությամբ հարուստ քաղաքացիներն ու կորպորացիաները թաքնվում են ներպետական հարկային համակարգերից, ինչի արդյունքում քայքայվում է հարկային դաշտը, վատթարանում է երկրի ֆինանսական վիճակը, իսկ շարքային քաղաքացիների աչքում՝ խաթարվում հարկային համակարգի լեգիտիմությունը: Օֆշորային ապաստարանները նաև նպաստում են փողերի վաճառմանը՝ օժանդակելով ցանկացած տեսակի հակասոցիալական հանցավոր գործունեությանը՝ վերջինս ազգային մարմինների տեսադաշտից դուրս բերելու միջոցով: Այս պայմաններում էլ ավելի է ծաղկում պաշտոնատար անձանց կոռուպցիան՝ էլ ավելի նվազեցնելով «օրինականության ռեժիմում» պետության գործելու և իր շարքային քաղաքացիների օրինապաշտությունն ապահովելու հնարավորությունները:

Աղբյուրը. «Համաշխարհային քաղաքականության ֆորումի կայք, «Պետական ինքնիշխանություն և կոռուպցիա», Global Policy Forum website, «State Sovereignty and Corruption,» www.globalpolicy.org/nations-a-states/state-sovereignty-and-corruption.html:

Նույնը կիրառելի է նաև հաշվապահական հաշվառման հետ կապված իրավախախտումների նկատմամբ, երբ խոսքը դիտավորյալ կատարված այնպիսի գործողության կամ անգործության մասին է, որն ուղղված է կոռուպցիոն հանցագործության կատարմանը, դրա հետքերի վերացմանը կամ պարտակմանը: Հաշվապահական նման հանցագործությունների թվում կարող են լինել կեղծ կամ ոչ լիարժեք տեղեկատվություն պարունակող որևէ հաշիվ-ապրանքագիր կամ հաշվապահա-

¹²⁹ Համաշխարհային բանկի ինստիտուտ, «Կառավարման և հակակոռուպցիոն» ուսումնական դասընթաց, «Փողերի վաճառումը», The World Bank Institute “Governance & Anti-Corruption” Learning Program: Money Laundering:

¹³⁰ Եվրոպայի խորհուրդ, «Հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտների վաճառման, հետախուզման, առգրավման ու բռնագրավման դեմ պայքարի մասին կոնվենցիա», ԵՊՇ, Զ-141 (1990թ): Տես նաև՝ Եվրոպայի խորհուրդ, «Հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտների վաճառման, հետախուզման, առգրավման ու բռնագրավման և ահաբեկչության ֆինանսավորման դեմ պայքարի մասին կոնվենցիա» (Վարշավա, 16 մայիսի, 2005 թ.), Council of Europe, Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime and on the Financing of Terrorism (Warsaw: 16 May 2005), <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/HTML/198.htm>:

կան այլ փաստաթուղթ կազմելը կամ օգտագործելը կամ կատարված վճարման փաստը ապօրինի չգրանցելը:

Հատուկ լիազորություններ

Միջազգային մակարդակով գոյություն ունի լայն ճանաչում ստացած մի մոտեցում, որի համաձայն կոռուպցիոն հանցագործությունների արդյունավետ կանխման և քրեական հետապնդման արդյունավետ իրականացման շահերը կարող են պահանջել որոշակի հատուկ լիազորությունների նախատեսում, մասնավորապես՝ առանձնացված պետական մարմինների ստեղծումը, հատուկ քննչական միջոցների կիրառումը և վերջինիս արդյունքում ձեռք բերված ապացույցների թույլատրելի ճանաչումը՝ դրանք դատաքննության ընթացքում օգտագործելու համար:

Եվրոպայի խորհրդի Քրեական իրավունքի կոնվենցիան կոչ է անում ներդնել այնպիսի միջոցներ, որոնք անհրաժեշտ են իրավապահ մարմինների և դրանց աշխատակիցների կոռուպցիայի դեմ պայքարում մասնագիտացումը ապահովելու համար (հոդված 20):

Այս աշխատակիցներն ու մարմինները, իրենց վերապահված գործառնություններն արդյունավետորեն և ցանկացած անհարկի ճնշումներից ազատ լինելու պայմաններում իրականացնելու համար, պետք է, ներպետական իրավական համակարգի հիմնարար սկզբունքներին համաձայն, օժտված լինեն անհրաժեշտ անկախությամբ: Պետք է երաշխավորվի, որ այս մարմինների անձնակազմը անցնի համարժեք վերապատրաստում և իր տրամադրության տակ ունենա իրեն առաջադրված խնդիրների լուծման համար անհրաժեշտ ֆինանսական միջոցներ:

Պետք է նաև նշել, որ կոռուպցիայի դեմ պայքարի համար հատուկ առանձնացված մարմինների անկախությունը չպետք է կրի բացարձակ բնույթ: Նրանց գործունեությունը պետք է հնարավորինս ինտեգրվի և համակարգվի ավանդական իրավապահ գործունեության շրջանակներում: Նրանք անկախ են միայն այնքանով, որքանով դա անհրաժեշտ է իրենց գործառնությունները պատշաճ կերպով կատարելու համար¹³¹:

Նման առանձնացված մարմինների հետ կապված Հարավային Աֆրիկայի փորձը ներկայացված է Պատուհան 15.5-ում:

Պատուհան 15.5. Օրենք «Հատուկ քննչական ստորաբաժանման մասին»

Հարավային Աֆրիկայի Նախագահը օրենքով նախատեսված դեպքերում կարող է ստեղծել հատուկ քննչական ստորաբաժանում՝ կոռուպցիոն հանցագործությունների վերաբերյալ գործերը քննելու, այդ գործերը արդեն իսկ գործող որևէ այլ հատուկ քննչական ստորաբաժանմանը ըստ քննչական ենթակայության ուղարկելու համար, ինչպես նաև՝ հատուկ տրիբունալներ՝ հատուկ քննչական որևէ ստորաբաժանման կողմից կատարված քննության արդյունքներով ծագած քաղաքացիական վեճերը լուծելու համար:

ՀԶՍ քննչական ենթակայության մեջ է մտնում հետևյալ ենթադրյալ հանցագործությունների քննությունը՝

- ա) ցանկացած պետական մարմնի գործունեության հետ կապված լիազորությունների ծանր հետևանքներ առաջացրած չարաշահումը.
- բ) որևէ պետական մարմնի աշխատակցի կողմից թույլ տրված ոչ պատշաճ կամ անօրինական վարքագիծը.
- գ) պետական միջոցների կամ գույքի վատնումը կամ յուրացումը.
- դ) պետական գույքի նկատմամբ իրավունքներ առաջացնող՝ որևէ անօրինական, չնախատեսված կամ չհաստատված գնում, գործարք կամ այլ գործողություն կատարելը.
- ե) դիտավորությամբ կամ անզգուշությամբ պետական միջոցները կորստի մատնելը կամ պետական գույքին վնաս հասցնելը.
- զ) ցանկացած պետական մարմնի գործունեության հետ կապված կոռուպցիոն հանցագործություն կատարելը.
- է) որևէ անձի կողմից այնպիսի ոչ պատշաճ կամ անօրինական վարքագիծ դրսևորելը, որի հետևանքով հանրությանը կամ դրա որևէ խմբին պատճառվել է կամ կարող էր պատճառվել էական վնաս:

¹³¹ Եվրոպայի խորհուրդ, «Կոռուպցիայի մասին քրեական իրավունքի կոնվենցիայի բացատրական գեկույց», ԵՊԸ, Գ-173, կետ 99:

- Հատուկ քննչական ստորաբաժանման գործառույթներն են՝
- ա) տվյալ գործին առնչվող բոլոր մեղադրանքների քննությունը.
 - բ) իր կողմից քննվող գործին առնչվող ցանկացած գործողության կամ անգործության առթիվ վերաբերելի ապացույցներ հավաքելը և համապատասխան դեպքերում՝ գործով անցնող անձանց դեմ հատուկ տրիբունալում վարույթ հարուցելը.
 - գ) հատուկ տրիբունալի վարույթում գտնվող գործով ապացույցներ ներկայացնելը.
 - դ) հանցագործությանն առնչվող կամ դրա կատարումը հավաստող ապացույցները համապատասխան դատախազական մարմնին հանձնելը.
 - ե) Նախագահի միջնորդությամբ առանձին դեպքերում սույն օրենքով չարգելված գործառույթներ իրականացնելը.
 - զ) Նախագահի հրամանով, առանձին դեպքերում քննության ընթացքի և համապատասխան հատուկ տրիբունալ ուղարկված գործերի մասին զեկուցելը.
 - է) քննությունն ավարտվելուց հետո Նախագահին վերջնական հաշվետվություն ներկայացնելը.
 - ը) տարեկան առնվազն երկու անգամ խորհրդարանին հաշվետվություն ներկայացնելը՝ ստորաբաժանման կողմից կատարված քննությունների, այլ գործունեության, ստորաբաժանման կառուցվածքի, կազմի և ծախսերի վերաբերյալ:

Աղբյուրը. «Հատուկ քննչական ստորաբաժանումների և հատուկ տրիբունալների մասին» 7-74 օրենքը, 1996 թ., Պաշտոնական տեղեկագիր, 7-26311 (Հարավային Աֆրիկա, 28 ապրիլի, 2004 թ., *Special Investigating Units and Special Tribunals Act No. 74 of 1996, Government Gazette 26311 (South Africa: 28 April 2004), www.siu.org.za/legislation/act2005.pdf.*

Կոռուպցիայի դեմ ՄԱԿ-ի կոնվենցիայի 50-րդ հոդվածը կոչ է անում Նախատեսել հատուկ քննչական միջոցառումների կիրառումը, ինչպես նաև դատարանում օգտագործվելու համար թույլատրելի ճանաչել այդ գործողությունների արդյունքում ձեռք բերված ապացույցները (ավելի մանրամասն, տե՛ս Պատուհան 15.6-ը): Հատուկ քննչական լիազորություններն ու գործողությունները իրականացնելու տեսանկյունից պաշտպանության ոլորտը բացառություն չի ներկայացնում:

Պատուհան 15.6. Քննչական հատուկ միջոցառումներ

Կոռուպցիայի դեմ արդյունավետ պայքար տանելու համար յուրաքանչյուր պետություն, իր իրավական համակարգի հիմնարար սկզբունքներին համապատասխան և օրենքով սահմանված կարգով, պետք է ձեռնարկի այնպիսի միջոցներ, որոնք անհրաժեշտ են իր իրավասու մարմինների կողմից, իր տարածքում վերահսկիչ առաքումներ և ըստ անհրաժեշտության՝ քննչական այլ հատուկ միջոցառումներ իրականացնելու համար, ինչպիսիք են՝ էլեկտրոնային և այլ դիտումը և գաղտնի այլ գործողություններ, ինչպես նաև թույլատրելի համարի նման ճանապարհով ձեռք բերված ապացույցների օգտագործումը դատարանում:

Կոնվենցիայի մասնակից պետություններին բաշխվելու է ըստ անհրաժեշտության կնքել համապատասխան երկկողմ կամ բազմակողմ պայմանագրեր կամ ձեռք բերել պայմանավորվածություններ՝ միջազգային համագործակցության շրջանակներում նման քննչական հատուկ միջոցներ կիրառելու մասին:

Նման պայմանագրի կամ պայմանավորվածության բացակայության դեպքում նշված հատուկ քննչական միջոցները միջազգային մակարդակով օգտագործելու մասին որոշումները կայացվում են կոնկրետ գործերով և անհրաժեշտության դեպքում կարող են հաշվի առնել շահագրգիռ մասնակից պետությունների իրավազորության իրացման առնչությամբ ֆինանսական պայմանավորվածություններն ու փոխըմբռնումները:

Միջազգային մակարդակով վերահսկիչ առաքում կատարելու մասին որոշումները, շահագրգիռ մասնակից պետությունների համաձայնության դեպքում, կարող են ներառել նաև այնպիսի մեթոդների կիրառում, ինչպիսիք են բեռները կամ միջոցները հայտնաբերելը և դրանք անձեռնմխելի թողնելը կամ լրիվ կամ մասնակիորեն ազգրավելը կամ փոխելը:

Աղբյուրը. ՄԱԿ-ի Թմրամիջոցների և հանցավորության հարցերով զբառնյալ, «Կոռուպցիայի դեմ ՄԱԿ-ի կոնվենցիան», (Նյու Յորք, Միավորված ազգերի կազմակերպություն, 2004 թ.), հոդվածներ 50 և 41, United Nations Office on Drugs and Crime, *United Nations Convention Against Corruption* (New York: United Nations, 2004), Article 50, 41:

Վկաների, տուժողների, փորձագետների և հանցագործության մասին հաղորդում ներկայացնող անձանց պաշտպանությունը

Կոռուպցիայի դեմ արդյունավետ պայքար մղելու համար պետություններին անհրաժեշտ է ներդնել վկաների և դատական իշխանության հետ համագործակցող այլ անձանց պաշտպանության համարժեք համակարգ: Սա ներառում է ինչպես օրենսդրական մեխանիզմների ստեղծում, այնպես էլ ֆինանսական միջոցների հատկացում: Բացի այդ, «պետք է նախատեսվեն տրամեր, որոնք քրեական անձեռնմխելիություն կամ մեղմ պատիժների նշանակում կապահովեն կոռուպցիոն հանցագործությունների մեջ մեղադրվող այն անձանց համար, ովքեր աջակցում են նախաքննության կատարմանը, հանցագործությունների կանխմանն ու բացահայտմանը»¹³²:

Պաշտպանության աստիճանը պետք է լինի «արդյունավետ» և «համարժեք» այն վտանգներին, որոնք գոյություն ունեն արդարադատության հետ համագործակցող անձանց, վկաների կամ «ահագանգողների» համար: Որոշ դեպքերում, օրինակ, կարող է բավարար լինել վարույթի ընթացքում այդ անձանց ինքնությունը չբացահայտելը, մյուս դեպքերում՝ նրանք կարող են ունենալ թիկնապահների աջակցությունը, իսկ առավել վտանգավոր դեպքերում կարող է անհրաժեշտ լինել վկաների պաշտպանության ավելի հեռու գնացող միջոցների կիրառումը, օրինակ՝ ինքնությունը, աշխատանքի կամ բնակության վայրը փոխելը և այլն¹³³:

Պետություններից ակնկալվում է իրենց ներպետական իրավական համակարգերում նախատեսել այնպիսի համարժեք միջոցներ, որոնք կոռուպցիոն հանցագործությանն առնչվող փաստերի մասին իրավասու պետական մարմիններին հաղորդող դրա ողջամիտ հիմքերն ունեցող և բարեխիղճ գործող անձանց կապաշտպանեն որևէ անհիմն մոտեցումից և վերաբերմունքից¹³⁴:

ԱՄՆ-ում այս մոտեցումը տարածվում է նաև կոռուպցիոն հանցագործության կատարման մեջ ներգրավված անձանց նկատմամբ՝ այսպիսով վերջիններիս քաջալերելով դիմելու իրավապահ մարմիններին և ներկայացնելու համապատասխան ապացույցները: Նշվում է, որ «կրճատելիության և փոխանակումների հետ կապված հանցագործությունների կատարմանը մասնակից (Securities And Exchange Commission) այն անձը», ով առաջինն է «հնչեցնում շվին», ինքնաբերաբար օժտվում է անձեռնմխելիությամբ»¹³⁵: Այսպիսի պարզ մոտեցումը կարող է կոտրել լռությունը մի արարքի վերաբերյալ, որը հակառակ դեպքում հանցավորների միջև կշարունակի համարվել որպես փոխադարձ շահավետ և գերզաղտնի գործողություն:

Միջազգային համագործակցությունը հակակոռուպցիոն օրենսդրության կիրարկման ընթացքում

Միջազգային հանրությունը նշանակալի ջանքեր է ներդրել կոռուպցիան հաղթահարելուն ուղղված իրավական մեխանիզմների և պարտավորությունների մի ամբողջ համակարգ մշակելու և իրացնելու գործում: Այս՝ հիմնականում ներպետական օրենսդրական տրամերի կիրառումը պահանջում է լայն միջազգային համագործակցության ծավալում: Այս նպատակին ընդառաջ, Կոռուպցիայի դեմ ՄԱԿ-ի կոնվենցիան, օրինակ, մանրամասն անդրադառնում է հանձնման, դատապարտյալների փոխանցման, փոխադարձ իրավական օգնության, քրեական գործերով վարույթների փոխանցման, իրավապահ համագործակցության և համատեղ քննչական գործողությունների և քննության իրականացման խնդիրներին:

Այլ կոնվենցիաները, մասնավորապես՝ Եվրոպայի խորհրդի Քրեական իրավունքի կոնվենցիան, ավելի են մանրամասնում կոռուպցիայի դեմ պայքարի ուղղությամբ միջազգային համագործակցության կազմակերպական և տեղեկատվության փոխանակման բաղադրիչները: Սրա նպատակն է հանդիսանում միջազգային համագործակցության միջոցներ և ուղիներ սահմանելը, երբ տարբեր

¹³² «Կոռուպցիայի դեմ պայքարում մասնագիտացված ծառայությունների» 2-րդ Եվրոպական կոնֆերանսի եզրակացություններն ու առաջարկները (Տալլին, հոկտեմբեր, 1997 թ.), վկայակոչված ըստ՝ Եվրոպայի խորհուրդ, «Կոռուպցիայի մասին քրեական իրավունքի կոնվենցիայի բացատրական զեկույց», ԵՊԸ, Գ-173, կետ 108, Conclusions and Recommendations of the 2nd European Conference of Specialised Services in the Fight Against Corruption (Tallinn, October 1997), as quoted in Council of Europe, Explanatory Report, Criminal Law Convention on Corruption, ETS No. 173, item 108:

¹³³ Եվրոպայի խորհուրդ, «Կոռուպցիայի մասին քրեական իրավունքի կոնվենցիայի բացատրական զեկույց», ԵՊԸ, Գ-173, կետ 113:

¹³⁴ ՄԱԿ-ի Թմրամիջոցների և հանցավորության հարցերով գրասենյակ, «Կոռուպցիայի դեմ ՄԱԿ-ի կոնվենցիան», (Նյու Յորք, Միավորված ազգերի կազմակերպություն, 2004 թ.), հոդված 33:

¹³⁵ Փոփ, «Կոռուպցիայի դեմ պայքարելով» (2000 թ.), էջ 273:

դատավարական և երբեմն նաև քաղաքական բնույթի խոչընդոտները ձգձգում կամ կանխում են սահմանի երկու կողմերում կատարված կոռուպցիոն հանցագործություններ կատարողների նկատմամբ քրեական հետապնդման իրականացումը:

Միջազգային կոնվենցիաներով նախատեսվում է նաև դրանց կատարումը վերահսկող մեխանիզմների ստեղծումը, ինչպես նաև, որպես կանոն, այնպիսի ծրագրերի ներդրումը, որոնք ուղղված են առանձին երկրներին կոռուպցիայի դեմ պայքար տանելու ուղղությամբ աջակցություն տրամադրելուն:

Քրեական արդարադատության ոլորտում միջազգային հակակոռուպցիոն մեխանիզմները հաճախ պարունակում են նաև այնպիսի դրույթներ, որոնք ուղղված են ինչպես կանխարգելիչ, այնպես էլ պատժողական բնույթի արդյունքների խթանմանը, օրինակ՝ միմյանց համար տեղեկատվության մատչելիության ապահովման դրույթները: Այս հարցերը լուսաբանվում են սույն գլխի հետագա շարադրանքի ընթացքում՝ կոռուպցիայի դեմ ուղղված քաղաքացիաիրավական և վարչաիրավական միջոցների վերլուծությանը նվիրված կետից հետո:

Վերջապես, Կոռուպցիայի դեմ ՄԱԿ-ի կոնվենցիայի 61-րդ հոդվածը նախատեսում է տեղեկատվության և լավագույն փորձի միջազգային փոխանակման հնարավորությունը: Այն մասնակից պետություններից պահանջում է «հնարավորինս միասնական սահմանումներ, չափորոշիչներ և մեթոդորոշիչներ մշակելու նպատակով քննարկել կոռուպցիայի և համապատասխան տեղեկատվության վերաբերյալ վիճակագրություն վարելու և վերլուծական գիտելիքներ կուտակելու և միմյանց հետ, ինչպես նաև միջազգային ու տարածաշրջանային կազմակերպությունների միջոցով, դրանք, ինչպես նաև կոռուպցիայի կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի գործում ձեռք բերված լավագույն փորձի փոխանակում իրականացնելու հնարավորությունը»:

Քաղաքացիական իրավունք

Քաղաքացիական իրավունքը կոռուպցիայի հետևանքով վնաս կրած անձանց հնարավորություն է տալիս պաշտպանել իրենց իրավունքներն ու շահերը, ինչպես նաև կարող է քաղաքացիներին իրավագործել կիրառելու հակակոռուպցիոն դրույթները այն դեպքերում, երբ դա չի արվում պետական մարմինների կողմից: Այն պատճառները, որոնք անհրաժեշտ են դարձնում կոռուպցիոն հանցագործությունների քրեական հետապնդումով չսահմանափակվելը, ամփոփված են Պատուհան 15.7-ում:

Եվրոպայի Խորհրդի Կոռուպցիայի մասին քաղաքացիական իրավունքի կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածը կոռուպցիան սահմանում է որպես՝ «ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն կաշառք կամ որևէ անհիմն օգուտ կամ այդպիսի օգուտի խոստում պահանջելը, առաջարկելը, տալը կամ ընդունելը, որը խախտում է կաշառք, անհիմն օգուտ կամ այդպիսի օգուտի խոստում պահանջողի կողմից ցանկացած պարտականության պատշաճ կատարումը կամ պահանջվող վարքագիծը»:

Պատուհան 15.7. Քրեական իրավունքը բավարար չէ կոռուպցիոն հանցագործությունների դեմ պայքարելու համար

Կոռուպցիայի դեմ պայքարի առաջին գիծը քրեական արդարադատության համակարգն է, իսկ մեղավորների նկատմամբ արդյունավետ քրեական հետապնդում իրականացնելն ու նրանց դատապարտելը իրապես ամենաբաղձալի արդյունքն է: Այն ոչ միայն հատուցված լինելու զգացում է հաղորդում հասարակությանը, այլև խիստ զսպող ազդեցություն է ունենում հավանական կատարողների համար: Փորձը ցույց է տալիս, սակայն, որ զուտ քրեական արդարադատության համակարգն ինքնին չունի այն ողջ զինանոցը, որն անհրաժեշտ է կոռուպցիոն հանցագործություններ կատարողների դեմ հաղթանակ տոնելու համար: Կոռուպցիան սովորաբար կատարվում է քողարկված կերպով՝ դրա բացահայտումը հնարավորինս դժվարացնելու նպատակով: Անգամ բացահայտման դեպքում կիրառվում են բարդ սխեմաներ, որոնք ուղղված են կոռուպցիայի փաստի ապացուցումը դժվարացնելուն:

Արդյունքում հաճախ չափազանց դժվար է լինում բավարար ապացույցներ ձեռք բերել՝ մեղադրական դատավճռի հիմքում դրվելու համար: Այս խնդիրն էլ ավելի է բարդանում մի շարք այնպիսի պատճառներով, ինչպիսիք են ականատես վկաների բացակայությունը կամ սակավությունը, ընդունելի ճանաչված գրավոր ապացույցների վրա հիմնվելու կարիքը, այս ոլորտում մասնագիտական հմտություններ ունեցող դատախազների պակասը, ինչպես նաև «ողջամիտ կասկածից վեր» կամ «ողջամիտ կասկածից այն կողմ» մեղադրանքն ապացուցելու պարտականության առկայությունը: Հանրության վստահությունը

հաճախ ավելի է նվազում, երբ դատարանները ոչ հազվադեպ մեղմ պատիժներ են նշանակում տնտեսական հանցագործությունների համար՝ այն դեպքում, երբ օրենքը 500,000 ռանդ գումարը գերազանցող վնաս պատճառած տնտեսական հանցագործության համար նախատեսում է 15 տարվա ազատազրկում: Վերջապես, հանցագործները բանտից հաճախ ազատվում են դատարանի կողմից նշանակված պատժի կրման ավարտից շատ վաղ: Այս ամենի արդյունքը լինում է այն, որ հասարակությանը պարունում է այն զգացումը, որ «վատ տղերքը» ավելի հզոր են, քան իշխանությունները, և որ հանցանք գործելը շահավետ է: Այսպիսով, պարզ դարձավ, որ հանրությունը կոռուպցիայի դեմ իր պայքարում կարիք ունի նոր զինատեսակների:

Աղբյուրը. *Վիլլի Յոֆմայեր, Հատուկ քննչական ստորաբաժանման պետ, Հարավային Աֆրիկա, «Քաղաքացիական իրավունքի կիրառումը կոռուպցիայի դեմ պայքարելիս», Willie Hofmeyr, The Use of Civil Law in Combating Corruption, Head of Special Investigating Unit, South Africa, <http://siteresources.worldbank.org/INTLAWJUSTINST/Resources/Hofmeyr.pdf>:*

Միջազգային կոնվենցիաները խախտված իրավունքի վերականգնման գործում օգտագործվելիք բաղաբացիաիրավական միջոցները դիտարկում են շատ համապարփակ ձևով՝ անդրադառնալով հետևյալ հիմնահարցերին.

- կոռուպցիոն վարքագծի հնարավոր հիմնական տուժողների պարզում.
- ապացույցների, այդ թվում՝ արարքի և վնասի միջև պատճառական կապի առկայության փաստը հաստատելու հետ կապված խնդիրներ.
- անօրինական վճարների խնդրի ֆինանսական բաղադրիչը ու դրանց դերը մրցակցության հիմքերը խարխուլելու գործընթացում.
- պայմանագրերի վավերականությունը.
- աուդիտային ստուգում իրականացնողների դերակատարումը.
- աշխատակիցների պաշտպանությունը.
- ընթացակարգերը, ներառյալ՝ դատական ծախսերը, ինչպես նաև՝ միջազգային համագործակցությունը¹³⁶:

Քաղաքացիական իրավունքի կիրառման հետ կապված ամենակարևոր տարբերությունը ապացուցման պարտականության փոխատեղումն է և պարզապես «արժանահավատ ապացույցներ» ներկայացնելու պահանջը: Օրինակ՝ եթե պատասխանատու դիրք զբաղեցնող անձը կուտակել է այնպիսի ծավալի հարստություն, որը չէր կարող ստացվել նրա պաշտոնական աշխատավարձից, ապա քննչական մարմինը ներկայացնում է պաշտոնական հարցում, և այնուհետև հենց տվյալ անձն է, որ պետք է բացատրություններ ներկայացնի: Երբ անձը չի կարողանում արժանահավատ հիմնավորումներ տալ, ապա գործը կարող է ուղարկվել դատաքննության¹³⁷:

Մասնավորապես, Կոռուպցիայի դեմ միջամերիկյան կոնվենցիան տվել է նշված մոտեցման հետևյալ ձևակերպումը.

Իր սահմանադրությունը և իր իրավական համակարգի հիմնարար սկզբունքները պահպանելու պայմանով՝ յուրաքանչյուր Մասնակից պետություն, եթե դեռևս դա չի արել, պետք է ձեռնարկի օրենսդրական և այլ բնույթի անհրաժեշտ միջոցներ՝ ուղղված նրան, որպեսզի քրեական իրավախախտում ճանաչվի պաշտոնատար անձի գույքի նշանակալի ավելացումը, որը գերազանցում է նրա օրինական եկամուտները, և որը նա չի կարող խելամոռեմ հիմնավորել իր պաշտոնական լիազորություններն իրականացնելու ժամանակահատվածի հետ կապված¹³⁸:

Շատ հզոր ներուժ պարունակող մոտեցումներից մեկն էլ, որը հայտնի է որպես «Քվի Թամ»-ի սկզբունք (Qui tam), ամրագրված է ԱՄՆ օրենսդրությամբ և արժանի է ուշադրության այլ պետությունների կողմից ևս: Այն հակիրճ ներկայացված է Պատուհան 15.8-ում:

¹³⁶ Մանրամասների համար ընթերցողը կարող է դիմել՝ Եվրոպայի խորհուրդ, «Կոռուպցիայի մասին քաղաքացիական իրավունքի կոնվենցիայի բացատրական զեկույց», ԵՊՇ, Բ-174, Council of Europe, Explanatory Report, Civil Law Convention on Corruption, ETS No. 174, <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/174.htm>:

¹³⁷ Փոփ, «Կոռուպցիայի դեմ պայքարելով» (2000 թ.), էջ 275:

¹³⁸ «Կոռուպցիայի դեմ միջամերիկյան կոնվենցիա», ընդ. Ամերիկյան պետությունների կազմակերպության կողմից (մարտ, 1996 թ., հոդված IX, Inter-American Convention Against Corruption, adopted by the Organization of American States (March 1996), Article IX, www.oas.org/juridico/english/Treaties/b-58.html):

Պատուհան 15.8 «Qui tam» կամ «նա, ով օգուտ է բերում թագավորին, օգնում է ինքն իրեն»

Այս մոտեցման արմատները ձգվում են դեպի միջնադարյան Անգլիա՝ ընդհուպ մինչև 1424 թ., երբ որևէ մեկը, ով կբացահայտեր անօրինական վարքագծի որևէ ապացույց, իր բաժինն էր ստանում այն տուգանքներից, որոնք վճարում էր իրավախախտը: Իր գործունեության ամենակարգից ԱՄՆ Կոնգրեսը նույնպես ներդրեց այս գաղափարը ԱՄՆ առաջին այն գրեթե բոլոր տասնչորս օրենքներում, որոնք նախատեսում էին տուգանքների կիրառում: Ներկայիս «Կեղծ պահանջագրերի մասին» օրենքի ակունքները ձգվում են դեպի Ամերիկայի Քաղաքացիական պատերազմի ժամանակաշրջանը, երբ պետական պատվերներ իրականացնող խոշոր չափերի կեղծիքներ թույլ տված կապալառուները խարդախությամբ Միությունից հափշտակել էին գումարներ, որոնց վատնումը Նահանգները չէին կարող իրենց թույլ տալ: Կոնգրեսը և Նախագահը այդ ժամանակ դիմեցին մասնավոր անձանց՝ կեղծիքը արմատախիլ անելու և պետական միջոցները պահպանելու պայթարում աջակցություն ստանալու համար:

Պարզ ասած, կառավարությունը ոչ ժամանակ և ոչ էլ միջոցներ ուներ՝ այդ խնդիրը արդյունավետ կերպով լուծելու համար, և հանրության անդամներին իր անունից հանդես գալու լիազորություն (և վերականգնված միջոցների իրենց բաժինը ստանալու հնարավորություն) տալով՝ այն ուժեղացրեց կեղծարարների համար առկա ռիսկային գործոնը, ճանապարհ բացեց մասնավոր խանդավառության համար և արդյունքում վերականգնեց միլիարդավոր դոլարների միջոցներ, որոնք հակառակ դեպքում պետության համար կորած կլինեին: Սա, թվում է, պետք է գրավիչ մոտեցում դառնա այն պետությունների համար, որոնք այսօր գտնվում են նույն իրավիճակում:

Այս մոտեցումը ժամանակի ընթացքում էլ ավելի արմատավորվեց, և 1986 թ. Կոնգրեսը այն դիտարկեց որպես «կեղծիքների դեմ դատարանում կիրառելի ապացույցներ ներկայացնելու կառավարության հիմնական գործիք»: Նմանատիպ դրույթներ նախատեսված են նաև դաշնային այլ օրենքներում ևս, օրինակ՝ պատենտային իրավունքների վերաբերյալ օրենսդրության ոլորտում:

«Կեղծ պահանջների մասին» ԱՄՆ օրենքը քաղաքացիաիրավական պատասխանատվություն է նախատեսում այն դեպքերի համար, երբ տեղի են ունենում կեղծ գործարքներ (որոնք ներառում են կանխամտածված անփութությունն ու անտարբերությունը պահանջի հավաստի կամ կեղծ լինելու փաստի նկատմամբ, ինչպես նաև դրա մասին իմանալը), ընդ որում՝ կեղծիք կատարելու դիտավորությունը հափշտակության պարտադիր տարր չի հանդիսանում: Քանի որ այս գործերով զբաղվող դատարանները ոչ թե բրեական են, այլ քաղաքացիական, ապա պարտադիր չէ, որ փաստերը հաստատված լինեն «ողջամիտ կասկածից վեր», այլ անհրաժեշտ է բավարարել ապացուցված համարվելու ավելի ցածր չափանիշը, որը կիրառելի է քաղաքացիական գործերով:

Մեղադրյալներին սպառնում է տուգանք՝ նվազագույնը 5,000 ԱՄՆ դոլարի չափով, ընդ որում՝ կեղծ պահանջագիր ներկայացնելու յուրաքանչյուր դրվագի համար, գումարած այն վնասի եռապատիկը, որը պետությանը հասցվել է մեղադրյալի գործողությունների հետևանքով:

«Qui tam» գործընթացը կարող են սկսել անհատները (սրանք պարտավոր չեն սպասել մինչև պետությունն ինքը քայլեր կձեռնարկի), և բացի այդ, գոյություն ունեն «ահագանգողներին» հնարավոր վրեժխնդրությունից պաշտպանելու երաշխիքներ: Այնուհետև կառավարությանն են ներկայացվում համապատասխան փաստաթղթերի պատճենները, որից հետո ԱՄՆ Արդարադատության դեպարտամենտը 60 օրվա ընթացքում պետք է որոշում կայացնի միջամտելու և հայցի ներկայացնման հիմնական պատասխանատվությունը իր վրա վերցնելու վերաբերյալ: Անգամ պետության կողմից միջամտելու և հետապնդում սկսելու դեպքում սկզբնական պահանջատերը իրավունք ունի հանդես գալու որպես գործի կողմ, այնպես որ գործը չի կարող լուծում ստանալ առանց այն հարուցողի կամ սկսողի կարծիքը դատարանում լսելու: Արդյունքում, հաջողակ մասնավոր հայցվորը ստանում է վերականգնված գումարների կամ 10 %-ը (եթե պետությունը միջամտում է) կամ 25 %-ը (եթե պետությունը չի միջամտում):

Սակայն գոյություն ունեն նաև կամայական հայցերից պաշտպանվելու երաշխիքներ: Կառավարությունը կարող է միջամտել և լուծել պահանջը կամ կարող է դատարանին միջնորդել հայցը առանց քննության թողնելու մասին: Դատարանը նույնպես իրավունք ունի սահմանափակելու գործով սկզբնական կողմի մասնակցությունը, եթե գտնի, որ անսահմանափակ մասնակցությունը կարող է օգտագործվել հետապնդման նպատակների համար: Իսկ եթե հայցը մերժվում է այն հիմքով, որ այն կամայական էր կամ հանդիսանում էր դատամիտության արդյունք, ապա դատարանը հայցվորի նկատմամբ կարող է կիրառել ողջամիտ տուգանքներ, ինչպես նաև՝ պարտադրել հատուցել դատական ծախսերը:

Որոշ հայցվորներ ստացել են միլիոնավոր դոլարների խրախուսական վճարներ, իսկ դրա հետևանքով իրենց հասած փառքը բաշալերել է մյուսներին ևս հանդես գալու մերկացումներով:

Աղբյուրը. Փոփ, «Կոռուպցիայի դեմ պայքարելով», (2000 թ.), էջ 280–81:

Ոչ պարտադիր ուղեցույցներ

Պաշտոնատար անձանց վարքագծի կանոնագրքեր

Ոչ պարտադիր ուղեցույցները ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց վարքագծի համար ունենում են մի ազդեցություն, որը լրացնում է կոռուպցիոն հանցագործությունների դեպքում օրենքով սահմանված հարկադրանքի միջոցների կանխարգելիչ գործառույթը: Պաշտպանության ոլորտում նման ուղեցույցները, հաճախ՝ «Էթիկայի կանոնների» կամ «վարքագծի կանոնագրքերի» տեսքով, ելնում են զինծառայողների և պաշտպանության ոլորտի այլ ծառայողների հատուկ կորպորատիվ մշակույթի առանձնահատկություններից: Պաշտպանության ոլորտում ներգրավված անձանց ճնշող մեծամասնությունը հպարտ է իր պետությանն ու ժողովրդին ծառայելու համար և խստորեն դատապարտում է ցանկացած գործողություն, որը կարող է ստվեր գցել այս ինստիտուտի վրա: Նման միջավայրում ինչպես անհատական, այնպես էլ ինստիտուցիոնալ վարքագծի համար նախատեսվող ոչ պարտադիր բնույթի նորմերը կարող են իրական փոփոխություն գործել:

Հանրային ծառայության մեջ գտնվող անձանց վարքագծի վերաբերյալ հիմնական պահանջներն ամփոփված են Կոռուպցիայի դեմ ՄԱԿ-ի կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածում: Բացի այդ, կան թե՛ ՄԱԿ-ի և թե՛ Եվրոպայի խորհրդի կողմից ընդունված պետական պաշտոնյաների վարքագծին վերաբերող մոդելային մի շարք կանոնագրքեր: Դրանցում ներկայացված են պետական պաշտոնյաների բարեվարքության հիմնական սկզբունքները, ինչպես նաև համապատասխան կարգավորումներ՝ շահերի բախման, խորհրդապահական տեղեկատվությունը չարաշահելու և նվերներ կամ հյուրասիրություններ ընդունելու հարցերի առթիվ:

Պաշտոնատար անձանց վարքագծի միջազգային կանոնագիրքը սահմանում է, որ պետական պաշտոնը իրենից ներկայացնում է պատասխանատու դիրք, և հետևաբար՝ պաշտոնատար անձանց գերագույն հավատարմությունը պետք է լինի իրենց երկրի հանրային շահերի հանդեպ, ինչպես որ դրանք մարմնավորված են այդ երկրի ժողովրդավարական ինստիտուտներում¹³⁹: Այնուհետև, Կանոնագիրքը նախատեսում է, որ պաշտոնատար անձինք իրենց պարտականություններն ու գործառույթները պետք է կատարեն արդյունավետ և բարեխիղճ կերպով և միշտ պետք է ձգտեն ապահովելու, որպեսզի իրենց վստահված հանրային միջոցները օգտագործվեն առավելագույնս ռացիոնալ և արդյունավետ կերպով:

Շահերի բախում: Պաշտոնատար անձը չպետք է թույլ տա, որ իր մասնավոր շահերը հակասության մեջ մտնեն իր պաշտոնական դիրքի հետ: Պաշտոնատար անձի մասնավոր շահերի տակ հասկացվում է ցանկացած առավելություն ինչպես անձամբ այդ պաշտոնատար անձի, այնպես էլ վերջինիս ընտանիքի, մերձավոր բարեկամների և այն անձանց կամ կազմակերպությունների համար, որոնց հետ տվյալ պաշտոնատար անձն ունի գործարար կամ քաղաքական բնույթի հարաբերություններ: Պաշտոնատար անձի պարտականությունն է շահերի նման բախումներից խուսափելը՝ լինեն դրանք իրական, հավանական, թե տեսանելի: Պաշտոնատար անձը երբեք չպետք է ոչ պատշաճ առավելություն ստանա իր մասնավոր շահերի համար՝ ինչպես պաշտոնավարման ընթացքում, այնպես էլ դրանից հետո¹⁴⁰:

Գույքի հայտարարագրում: Իրենց պաշտոնական դիրքի ուժով և օրենքով կամ վարչարարական քաղաքականությամբ սահմանված կարգով պաշտոնատար անձինք պետք է կատարեն իրենց, ինչպես նաև հնարավորության դեպքում՝ իրենց ամուսինների և/կամ ինամբի տակ գտնվող անձանց ակտիվների և պասիվների հայտարարագրման կամ բացահայտման պարտականությունը:

Նվերներ կամ այլ ծառայություններ ընդունելը: Պաշտոնատար անձինք չպետք է ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն պահանջեն կամ ստանան որևէ նվեր կամ այլ ծառայություն, որը կարող է ազդել նրանց կողմից իրենց գործառույթների իրականացման, իրենց պարտականությունների կատարման կամ կայացվող որոշումների վրա: Սովորաբար պաշտոնյաներից թույլատրվում է ստա-

¹³⁹ «Պաշտոնատար անձանց վարքագծի միջազգային կանոնագիրք», ընդ. ՄԱԿ-ի Գլխավոր վեհաժողովի կողմից 3-51/59 բանաձևով (12 դեկտեմբերի, 1996 թ.), International Code of Conduct for Public Officials, adopted by the UN General Assembly in resolution 51/59 (12 December 1996), www.un.org/documents/ga/res/51/a51r059.htm:

¹⁴⁰ Նույն տեղում: Տե՛ս նաև՝ Եվրոպայի խորհուրդ, «Պաշտոնատար անձանց վարքագծի կանոնագրքեր», 3-Rec (2000)10 Հանձնարարականը և դրա բացատրական հուշագիրը (Ստրասբուրգ, Եվրոպայի խորհրդի հրատ-ուն, հունվար, 2001 թ.), Council of Europe, Codes of Conduct for Public Officials, Recommendation Rec (2000)10 and explanatory memorandum (Strasbourg: Council of Europe Publishing, January 2001):

նալ որոշակի խորհրդանշական նվերներ՝ պայմանով, որ մեկ տարվա ընթացքում ստացված այդ նվերների հանրագումարային արժեքը չի գերազանցում սահմանված որոշակի չափը:

Խորհրդապահական տեղեկատվություն: Պաշտոնատար անձը պարտականություն է կրում պատշաճ կերպով (անհրաժեշտ ողջ խորհրդապահությունն ապահովելով) վերաբերվելու այն բոլոր տեղեկություններին ու փաստաթղթերին, որոնք իրեն հայտնի են դարձել, կամ որոնք նա ստացել է իր աշխատանքային գործունեության ընթացքում կամ դրա շնորհիվ: Այս սահմանափակումները կիրառվում են նաև պաշտոնը թողնելուց հետո: Խորհրդապահության պահանջը կարող է խախտվել միայն այն դեպքում, եթե միանշանակ կերպով դա են պահանջում ազգային օրենսդրության նորմերը, պարտականությունների կատարումը կամ արդարադատության շահերը:

Բացի այդ, պաշտոնատար անձանց վարքագծի կանոնադրություն հաճախ ներառվում են՝ ի թիվս այլոց, հետևյալ կետերը, որոնցով սահմանվում են՝

- այն պայմանները, որոնց առկայության դեպքում նրանք իրավասու մարմիններին պետք է հաղորդեն կանոնադրի, օրենքի կամ վարչարարական ընթացակարգերի փաստացի կատարված, նախապատրաստվող կամ առաջարկված խախտումների մասին.
- շահերի պարբերական հայտարարագրման պայմանները.
- որևէ գործունեությանը կամ գործարքին մասնակցելուց, որևէ կարգավիճակ կամ գործառույթ ստանձնելուց ձեռնպահ մնալու պահանջները՝ վճարովի կամ անվճար հիմունքներով, եթե դա անհամատեղելի է իր պարտականությունների պատշաճ կատարման շահերի հետ կամ շեղում է դրանց կատարումից.
- ոչ պատշաճ առաջարկներին արձագանքելու մասին կանոնները և/կամ՝
- նախկինում պաշտոնատար անձ հանդիսացած անձանց արտոնյալ վերաբերմունք չդրսևորելու կամ պետական ծառայություններից արտոնյալ պայմաններով օգտվելու հնարավորություն չտալու պարտականությունը¹⁴¹:

Կանոնադրի պահանջների պահպանումը: Այս կանոնադրություն ընդունվում են համապատասխան նախարարության կամ պետական այլ գերատեսչության ղեկավարի իրավագործության ներքո: Ցանկացած պաշտոնատար անձ պարտավոր է գործել այդ կանոնադրությունների պահանջներին համահունչ, հետևաբար՝ պարտավոր է նաև մշտապես ծանոթ լինել դրանում ամրագրված դրույթներին և դրանց յուրաքանչյուր փոփոխությանը: Այն դեպքերում, երբ պաշտոնատար անձը վստահ չէ, թե ինչ վարքագիծ է պահանջվում իրենից, նա պետք է դիմի համապատասխան աղքյուրներին՝ խորհրդատվություն ստանալու համար: Կանոնադրի դրույթները հանդիսանում են պաշտոնատար անձի աշխատանքային պայմանագրի պայմանների բաղկացուցիչ մասը: Դրանց խախտումը կարող է հանգեցնել կարգապահական պատասխանատվության: Պաշտոնատար այն անձը, ով պատասխանատու է աշխատանքային պայմանագրի պայմանների առթիվ բանակցություններ վարելու համար, պետք է որպես պայմանագրի կետ նախատեսի մի դրույթ՝ առ այն, որ տվյալ վարքագծի կանոնադիրը հանդիսանում է աշխատանքային պայմանագրի բաղկացուցիչ մասը և ենթակա է կատարման: Հետևաբար, այն պաշտոնյան, ով վերահսկողություն է իրականացնում այլ պաշտոնատար անձանց նկատմամբ կամ ղեկավարում է նրանց գործունեությունը, պարտավոր է հետևել, որպեսզի նրանք պահպանեն կանոնադրի պահանջները, և խախտումների դեպքում՝ կիրառել կարգապահական պատասխանատվության միջոցներ:

Եվ վերջապես, վարչակազմը մշտապես ուսումնասիրում է կանոնադրի դրույթները և անհրաժեշտությունից ելնելով՝ դրանք ենթարկում փոփոխության¹⁴²:

Մասնավոր հատվածի վարքագծի կանոնադրեր

Ինչպես և հանրային ծառայության ոլորտում, իրավաբանական անձինք ևս ունեն ընդունված վարքագծի կանոնադրեր, որոնցում աշխատակիցների կոռուպցիան դիտվում է որպես անընդունելի վարքագծի դրսևորում: 20-րդ գլխում ներկայացված են պաշտպանության ոլորտի հիմնական մատակարար ընկերությունների վարքագծի կանոնադրերի օրինակներ:

Միջազգային մակարդակով, Տնտեսական համագործակցության և զարգացման կազմակերպությունը մեծապես նպաստել է նրան, որպեսզի կոռուպցիան և դրան հարակից դրսևորումները ընդգրկվեն «Միջազգային բիզնես գործարքների ընթացքում օտարերկրյա պաշտոնատար անձանց

¹⁴¹ Մանրամասների և այլ դրույթների համար՝ տե՛ս «Պաշտոնատար անձանց վարքագծի կանոնադրեր»:

¹⁴² Նույն տեղում, էջ 14, հոդված 28:

կաշառելու դեմ պայքարի մասին» 1999 թ. կոնվենցիայում¹⁴³: Այս կոնվենցիայի դրույթները լիովին կիրառելի են սպառազինությունների առևտրի ոլորտի նկատմամբ:

Կաշառքը և շահերի բախումը հանդիսանում են վարքագծի այն դրսևորումները, որոնց մասին առավել շատ է նշվում վարքագծի բոլոր կանոնագրքերում: Գիտական որոշ վերլուծություններ անգամ հանգում են այն հետևությանը, որ կաշառքի վերաբերյալ որդեգրված քաղաքականության առկայությունը կամ բացակայությունը հանդիսանում է այս կամ այն ընկերության ընդհանուր «բարոյականության» հիմնական ցուցիչը¹⁴⁴:

Մյուս կողմից, կոնկրետ փաստերի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ կորպորատիվ վարքագծի տարբեր տեսակների վրա միջազգային կանոնագրքերը սովորաբար որևէ ազդեցություն չեն ունենում, իսկ ավելի ազդեցիկ են այլ գործոնները: Այնուամենայնիվ, ուսումնասիրությունների համաձայն, վարքագծի կանոնագրքերը կարող են դրական ազդեցություն ունենալ: Օրինակ՝ այդ կանոնագրքերի գործողության հետևանքով կոռուպցիան կարող է և ուղղակիորեն չնվազել, սակայն դրանք թույլ են տալիս ծավալել կառուցողական և ավելի պաշտոնական բնույթի երկխոսություն և այդպիսով՝ թողնում են դրական ազդեցություն¹⁴⁵:

Պետական մարմինների և մասնագիտական միավորումների կողմից ընդունված վարքագծի կանոնագրքերի հետ միասին, վարքագծի կորպորատիվ կանոնագրքերը դիտվում են որպես գործուն միջոց՝ արդյունաբերության համապատասխան ամբողջ ոլորտում շահերի բախման և կաշառքի հետ կապված քաղաքականության մեջ փոփոխությունների հասնելու տեսանկյունից¹⁴⁶:

Գոյություն ունեն պաշտպանության ոլորտին առնչվող և էթիկայի իրենց կանոններն ունեցող մի շարք մասնագիտական միավորումներ: ԱՄՆ-ում, օրինակ, հիմնական ռազմական կապալառուները միացել են Պաշտպանական արդյունաբերության Նախաձեռնությանը (Defense Industry Initiative, տե՛ս Պատուհան 20.1-ը): Եվրոպայում նմանատիպ Նախաձեռնություններն իրականացվում են Աերո-տիեզերական և պաշտպանական արդյունաբերողների միավորման շրջանակներում (ԱՊԱՄ, Aerospace and Defence Industries Association, ASD), և հանգեցրել են «Աերո-տիեզերական և ռազմական ոլորտի ընդհանուր արդյունաբերական չափորոշիչների» հաստատմանը: Պատուհան 20.2-ում տրված է ԱՊԱՄ-ի էթիկայի ամրապնդման ուղղությամբ և հակակոռուպցիոն գործունեության հակիրճ նկարագրությունը:

Բարեվարքության դաշնագրեր

«Թրանսփարենսի Ինթերնեշլ» կազմակերպությունը հանդես է եկել մի Նախաձեռնությամբ, որով նորարարական մոտեցումներ են դրսևորվում բարեվարքության ամրապնդման և պաշտոնատար անձանց, ինչպես նաև պաշտպանության ոլորտի մատակարարների կողմից պատշաճ վարքագծի դրսևորումը խթանելու ուղղությամբ: Այսպես կոչված «Պաշտպանության ոլորտի բարեվարքության դաշնագրերը» նպատակ ունեն հաղթահարելու ռազմական մատակարարման ոլորտի կոռուպցիան: Այս մոտեցումը, որը հակիրճ ներկայացված է Պատուհան 15.9-ում, արդեն իսկ իրագործվել է Լեհաստանում: ԱՄՆ-ի անդամ և գործընկեր այլ պետությունները նույնպես առաջին քայլերն են անում Պաշտպանության ոլորտի բարեվարքության դաշնագրերը գործնական կյանքում ներդնելու ուղղությամբ: Օրինակ, Բուլղարիայի պաշտպանության Նախարարությունը ձգտում է այդ դաշնագրերի կնքումը դարձնելու պարտադիր՝ պաշտպանության ոլորտի մեծածավալ գնումների գործընթացի համար:

Ինչպես և պաշտոնատար անձանց ու պաշտպանության ոլորտի մատակարարներին առնչվող կոռուպցիոն ռիսկերի և վարքագծի կանոնագրքերի դեպքում, նման կամավոր մեխանիզմները ամ-

¹⁴³ Տնտեսական համագործակցության և զարգացման կազմակերպություն, «Միջազգային բիզնես գործարքների ընթացքում օտարերկրյա պաշտոնատար անձանց կաշառելու դեմ պայքարի մասին» կոնվենցիա (փետրվար, 1999 թ.), Organization for Economic Co-operation and Development, Convention on Combating Bribery of Foreign Officials in International Business Transactions (February 1999), www.oecd.org/document/2/1/0,3343,en_2649_34859_2017813_1_1_1_1,00.html:

¹⁴⁴ Բերթ Սչոլթենս և Լամերտյան Դամ, «Մշակութային արժեքներն ու ազգային տարբերությունները գործարար էթիկայի ոլորտում», «Գործարար էթիկայի ամսագիր», 3-75:3 (2007թ.), էջ 273–84, մեջբերումը՝ ըստ Ա. Սկոտ Կարսոն, Մարկ Բալեյց, Շելլի Մաք Գիլ, «Վարքագծի կանոնագրքերը մասնավոր հատվածում» (Տորոնտո, «Էթիկայի կենտրոն» հրատ-ուն, Կալիֆոռնիա, ապրիլ, 2008 թ.), էջ 16, Bert Scholtens and Lammertjan Dam, “Cultural Values and International Differences in Business Ethics,” Journal of Business Ethics 75:3 (2007): 273–84, as quoted in A. Scott Carson, Mark Baetz, Shelley McGill, Codes of Conduct in the Private Sector (Toronto: EthicsCentre CA, April 2008), 16 www.ethicscentre.ca/EN/resources/ethicscentre_codes_april08.pdf:

¹⁴⁵ Կարսոն, Բալեյց և Մաք Գիլ, «Վարքագծի կանոնագրքերը» (2008 թ.), էջ 13:

¹⁴⁶ Նույն տեղում, էջ 19:

րապնդվում են պետական նորմատիվ կարգավորումների միջոցով: Պատուհան 7.7-ում ներկայացվեց ԱՄՆ դաշնային կանոնների օրինակը, որոնցով պահանջվում էր, որ պաշտպանության ոլորտի մատակարարներն ունենան էթիկայի հաստատված ծրագրեր, ինչպես նաև՝ նախատեսվում էր, որ այդ ծրագրերի պահանջները չկատարելու դեպքում այդ կապալառուները ժամանակավորապես կամ մշտապես զրկվելու են պետական պատվերներ ստանալու հնարավորությունից¹⁴⁷:

Պատուհան 15.9. Պաշտպանության ոլորտի բարեվարքության դաշնագրերը

Բարեվարքության դաշնագրերը մի գործիք են, որոնք մշակվել են «Թրանսփարենսի Ինթերնեշնլ» կազմակերպության կողմից պետական գնումների գործընթացում կոռուպցիայի դեմ պայքարելու համար: Այնուհետև դրանք հարմարեցվել են հատուկ պաշտպանության ոլորտի գնումների գործընթացում կիրառելի դարձվելու համար:

Պաշտպանության ոլորտի բարեվարքության ցանկացած դաշնագիր, որպես կանոն, պարունակում է հետևյալ բաղադրիչները՝

- պայմանագրային մի փոքր տեքստ, որտեղ մրցույթի բոլոր մասնակիցները և գնումներ իրականացնող կազմակերպությունը համաձայնության են գալիս որոշակի կոռուպցիոն դրսևորումներից զերծ մնալու պարտավորություն ստանալու և թափանցիկության ու վերահսկման ավելի լայն պայմանների շուրջ: Բացի այդ, մրցույթի մասնակիցները պարտավորվում են, որ ստանձնած պարտավորություններն իրենց կողմից խախտվելու դեպքում նրանք կենթարկվեն որոշակի պատժամիջոցների, ներառյալ՝ մրցութային գործընթացից հեռացվելը:
- անկախ վերահսկիչի առկայություն, որն ապահովում է, որ բոլոր կողմերը կատարեն դաշնագրի ներքո իրենց ստանձնած ամեն մի պարտավորություն: Սովորաբար այս գործառույթը ներառում է անկախ տեխնիկական փորձագետի ծառայություններին դիմելը, ով ուսումնասիրում է մրցութային փաստաթղթերը՝ ոչ պատշաճ կամ կոռուպցիոն ազդեցությունների առկայության տեսանկյունից, և ում կարող են դիմել մրցույթի մասնակիցները՝ որևէ մտահոգություն կամ գանգատ ունենալու դեպքում:
- փաստաթղթերի և ընթացակարգերի ավելի մեծ թափանցիկություն հանրության համար: Սա հնարավոր է դարձնում հանրության և բաղաբացիական հասարակության ավելի լայն ներգրավումը և ավելի լայն հրապարակայնության շնորհիվ բարձրացնում հավատը գործընթացի բարեվարքության հանդեպ:

Պաշտպանության ոլորտում բարեվարքության դաշնագրի տիպային օրինակը տեղադրված է «Թրանսփարենսի Ինթերնեշնլ» կազմակերպության կայքում՝ «Պաշտպանության ոլորտն ընդդեմ կոռուպցիայի» բաժնում, www.defenceagainstcorruption.org/index.php?option=com_docman&task=doc_download&gid=37 հասցեով:

Աղբյուրը, ավելի մանրամասն՝ տե՛ս Մարկ Փայմեն, «Բարեվարքության ամրապնդումը և կոռուպցիոն ռիսկերի նվազեցումը պաշտպանական գերատեսչություններում. Տասը գործնական բարեփոխում» (Լոնդոն. «Թրանսփարենսի Ինթերնեշնլ» կազմակերպություն – ՄԹ, 2009 թ.) Էջ 36, Mark Pyman, *Building Integrity and Reducing Corruption Risk in Defence Establishments. Ten Practical Reforms* (London: Transparency International – UK, 2009), 36:

Այս սկզբունքի անդրսահմանային կիրառումը, այսինքն՝ կոռուպցիոն դրսևորումների դեպքում միջազգային վավերականություն ունեցող արգելքի սահմանումը¹⁴⁸, կարող է անգամ Էլ ավելի հզոր միջոց դառնալ պաշտպանության ոլորտում ապրանքների և ծառայությունների մատակարարման հետ կապված կոռուպցիան հաղթահարելու համար:

Տեղեկատվության մատչելիություն, թափանցիկություն և կառավարում

Մինչ այժ քննարկված կարգավորման բոլոր մեխանիզմները չեն կարող արդյունավետ կիրառում ստանալ, եթե պաշտոնատար անձանց գործունեությունը թափանցիկ չէ, և պետությունը հաշվետու չէ սեփական ժողովրդի առջև: Կոռուպցիայի դեմ ՄԱԿ-ի կոնվենցիան տալիս է թափանցիկության

¹⁴⁷ Այս կոնկրետ գործով դա արտահայտվել էր «Կեղծ պահանջների մասին օրենքի» (False Claims Act) պետական կապալի պայմանագրի և ենթակապալի պայմանագրերի կնքման հետ կապված խախտումների մասին, ինչպես նաև ըստ այդ պայմանագրերի ստացված գերավճարների մասին ժամանակին չհայտնելու մեջ:
¹⁴⁸ Ճիշտ այնպես, ինչպես ընկերության նկատմամբ ԱՄՆ որևէ գործակալության կողմից կիրառված արգելքը գործում է նաև մյուս բոլոր դաշնային գործակալությունների հայտարարած գնումների մրցույթին մասնակցելու իրավունքի համաձայն:

և հաշվետվողականության պահանջների հստակ ամրագրումը (հոդված 10): Այն սահմանում է, որ պետությունները պետք է ձեռնարկեն այնպիսի միջոցներ, որոնք կարող են անհրաժեշտ լինել իրենց պետական ապարատում թափանցիկության բարձրացման համար: Թափանցիկությունն ու հաշվետվողականությունը խթանող ՄԱԿ-ի կոնվենցիայով նախատեսված միջոցների թվում են՝

- ընթացակարգերի կամ կանոնակարգերի ընդունումը, որոնք բնակչությանը թույլ կտան, համապատասխան դեպքերում, տեղեկատվություն ստանալ իր պետական վարչակազմի կազմակերպման, գործունեության և որոշումների ընդունման գործընթացների և, պատշաճորեն հաշվի առնելով մասնավոր կյանքի և անձնական տվյալների պաշտպանության նկատառումները, հանրության անդամների շահերը շրջափող որոշումների և իրավական ակտերի վերաբերյալ.
- վարչական ընթացակարգերի պարզեցումը, համապատասխան դեպքերում, որոշումներ կայացնող իրավասու մարմինների նկատմամբ հանրության մուտքը դյուրացնելու համար, և՛
- այն տեղեկատվության հրապարակումը, որը կարող է ներառել պետական վարչակազմում կոռուպցիայի վտանգների մասին պարբերական հաշվետվությունները:

Հարաբերականորեն պարզ, սակայն խիստ կանխարգելիչ միջոց է հանդիսանում պաշտոնատար անձանց գույքի վերաբերյալ տեղեկատվությունը հանրության համար մատչելի դարձնելը՝ պաշտոնը ստանձնելու պահից սկսած և այնուհետև կանոնավոր կերպով այդ տեղեկատվությունը թարմացնելով:

Թափանցիկությանը մեծապես կարող է նպաստել նաև տեղեկատվության ազատության մասին օրենքի ընդունումը: Այդպիսով, տեղեկատվություն ստանալու հանրության հնարավորությունը կլինի երաշխավորված: Այս առումով պետությունների առաջարկած փորձը տարբեր է: Որոշ օրենքներ մատչելի տեղեկատվության շրջանակները սահմանափակում են միայն այնպիսի տեղեկություններով, որոնք վերաբերում են հանրային գործառնությունների իրականացմանը, կամ որոնք ունեն հասարակական կարևորություն, կամ էլ նախատեսվում է, որ տեղեկատվություն հայցողը իր հարցման մեջ պետք է հիմնավորի, թե ինչու է այդ տեղեկատվությունը իր համար անհրաժեշտ: Որպես կանոն, սակայն, տեղեկատվության մատչելիությունը պետք է կիրառվի «բոլոր տեղեկությունների նկատմամբ՝ անկախ դրանց ձևից, կրիչից, աղբյուրից, ամսաթվից, պաշտոնական կարգավիճակից և անկախ նրանից, թե արդյոք այն տիրապետող մարմինը ինքն է հանդիսանում այդ տեղեկատվության հեղինակը, թե ոչ»¹⁴⁹:

Մատչելիությունը խթանելու եղանակների իմաստով, տեղեկատվության ազատության մասին օրենքը պետք է համապատասխանի հետևյալ այն միջազգային չափորոշիչներին, որոնք սահմանում են՝

- բանավոր հարցումներ կատարելու իրավունքը.
- հարցում կատարող անձանց աջակցելու համար պետական մարմինների կողմից տեղեկատվության հարցերով պատասխանատու պաշտոնյաներ նշանակելու պարտականությունը.
- տեղեկատվությունը հնարավորինս սեղմ, ցանկացած դեպքում՝ օրենքով սահմանված ժամկետներում տրամադրելու պարտականությունը.
- տեղեկատվությանը ծանոթանալու եղանակը նշելու իրավունքը, ինչպես օրինակ՝ հայցվող փաստաթղթերն ուսումնասիրելու, էլեկտրոնային կամ թղթային պատճենը ստանալու միջոցով.
- տեղեկատվության տրամադրումը մերժելու ցանկացած դեպքում՝ մերժման հիմնավորումները պարունակող գրավոր ծանուցում ստանալու իրավունքը¹⁵⁰:

Համաշխարհային բանկի կողմից վերջերս հրապարակված աշխատանքային զեկույցը կոչ է անում խթանելու տեղեկատվության մատչելիությունն ու թափանցիկությունը արդարադատության համակարգում՝ այն ավելի ժողովրդավարական և բաց դարձնելով հանրության համար: Խնդիրն ունի երկու բաղադրիչ՝ տեղեկատվության մատչելիության և թափանցիկության ապահովումը՝ կապված, մի կողմից, դատարանակազմական, իսկ մյուս կողմից՝ դատական իշխանության իրականաց-

¹⁴⁹ Տոբի Մենդել, «Տեղեկատվության ազատության մասին օրենսդրությունը. տեղեկներ և չափորոշիչներ», Նախնական դիտարկումներ, 3-93 (Համաշխարհային բանկ, հոկտեմբեր, 2004 թ.), Toby Mendel, “Legislation on Freedom of Information: Trends and Standards,” PREMNotes, No. 93 (World Bank, October 2004), <http://siteresources.worldbank.org/PSGLP/Resources/premnote93.pdf>:

¹⁵⁰ Նույն տեղում, էջ 2:

ման գործառույթի հետ: Առաջին ոլորտը միավորում է բյուջետավորման, գույքի և եկամուտների հայտարարագրման, դատական վիճակագրության, դատավորների նշանակման գործընթացների թափանցիկության և հանրային մասնակցության հարցերը, մինչդեռ երկրորդը վերաբերում է դատավճիռների հրապարակմանն ու հրատարակմանը, կոռուպցիոն հանցագործությունների վերաբերյալ գործերի մատչելիությանը և դատավորների ու դատական ծառայողների նկատմամբ կարգապահական ներգործության միջոցներին¹⁵¹:

Լավ կառավարումը հանդիսանում է պաշտպանության ոլորտում կոռուպցիոն ռիսկերի նվազեցման ուղղությամբ ռազմավարական այն մոտեցման հիմքը, որը որդեգրված է սույն ժողովածուի մեջ: Այս առումով շատ բաների կարելի է հասնել գործավարության կատարելագործման միջոցով՝ առանց որևէ օրենսդրական բարեփոխումների կատարելու: Սա ներառում է անհարկի արտոնագրման և հավատարմագրման պահանջների վերացումը, ընթացակարգերի հստակեցումը, հայեցողության շրջանակների նեղացումը (և անհրաժեշտության դեպքում՝ այդ հայեցողության իրացման չափանիշների սահմանումը), բաղաբացիների համար գանգատներ ներկայացնելու արդյունավետ եղանակների նախատեսումը և շատ այլ միջոցառումներ¹⁵²:

Սույն ժողովածուի ինչպես առաջին, այնպես էլ երկրորդ բաժիններում բերվեցին օրինակներ՝ կապված պաշտպանության ոլորտում լավ կառավարումը խթանելու հետ, ինչպես նաև օրինակներ, որոնք վերաբերում էին պաշտպանության ոլորտի կոռուպցիոն հաղթահարելուն ուղղված համապատասխան գործնական միջոցառումների ազդեցությանը:

Այս առնչությամբ, 1993 թ. «Կառավարության գործունեության և դրա արդյունքների մասին» ԱՄՆ օրենքը հանդիսանում է այնպիսի համապարփակ մեխանիզմների ստեղծման օրինակ, որոնք սահմանափակում են կառավարության ռեսուրսների գործադրման և ընդհանրապես գործունեության անարդյունավետության հնարավորությունները և դրանով իսկ՝ համարժեք կերպով փորձում բավարարել այս առթիվ հանրության մոտ ձևավորված կենսական պահանջները և պահպանել հասարակական վստահության մակարդակը: Այս օրենքի նպատակներն են՝

- 1) բարձրացնել ամերիկյան ժողովրդի վստահությունը Դաշնային կառավարության հանդեպ՝ սիստեմատիկ կերպով դաշնային ծառայություններին հաշվետու դարձնելով իրենց ծրագրային նպատակների իրագործմանը հասնելու համար.
- 2) նախաձեռնել ծրագրերի կատարողականների գնահատման բարեփոխումներ՝ մի շարք փորձնական նախագծեր իրականացնելու միջոցով, որոնք ուղղված են ծրագրերի նպատակների ձևակերպմանը, դրանց կատարման ցուցիչների մշակմանն ու հաստատմանը և առաջընթացի մասին հրապարակային հաշվետվությունների ներկայացմանը.
- 3) բարձրացնել դաշնային ցանկացած ծրագրի արդյունավետության և հանրային հաշվետվողականության մակարդակը՝ նորովի կենտրոնանալով արդյունքների, ծառայությունների որակի և հաճախորդների բավարարվածության խթանման վրա.
- 4) օգնել դաշնային գործակալությունների կառավարիչներին՝ բարձրացնելու մատուցվող ծառայությունների որակը՝ պահանջելով, որ նրանք պարտավորվեն իրագործել նախատեսված ծրագրային նպատակները, ինչպես նաև՝ նրանց տեղեկատվություն տրամադրելով իրականացված ծրագրի արդյունքների և մատուցված ծառայությունների որակի վերաբերյալ.
- 5) բարձրացնել Կոնգրեսի կողմից որոշումների կայացման գործընթացի որակը՝ օրենքով սահմանված նպատակների իրագործման, ինչպես նաև դաշնային ծրագրերի ու ծախսերի համեմատական հիմնավորվածության և արդյունավետության վերաբերյալ օբյեկտիվ տեղեկատվություն տրամադրելու միջոցով.
- 6) կատարելագործել Դաշնային կառավարության ներքին կառավարումը¹⁵³:

¹⁵¹ Ալվարո Դերերո և Գասպար Լոպեզ, «Տեղեկատվության մատչելիությունն ու թափանցիկությունը դատական իշխանությունում», Զամաչխարիային բանկի ինստիտուտ, Աշխատանքային փաստաթուղթ (Բուենոս Այրես, ապրիլ, 2009 թ.), Alvaro Herrero and Gaspar Lopez, Access to Information and Transparency in the Judiciary, WBI Working Paper (Buenos Aires, Asociación por los Derechos Civiles, April 2009), <http://go.worldbank.org/IIB514XG10>:

¹⁵² Փոփ, «Կոռուպցիայի դեմ պայքարելով» (2000 թ.), էջ 270:

¹⁵³ Սպիտակ տուն, Վարչարարության և բյուջեի հարցերով գրասենյակ, 1993 թ. օրենքը «Կառավարության գործունեության և դրա արդյունքների մասին», The White House, Office of Management and Budget, Government Performance Results Act of 1993, www.whitehouse.gov/omb/mgmt-gpra_gplaw2m:

Ամփոփելով՝ նշենք, որ սույն օրենքը պահանջում է, որ կառավարական բոլոր մարմիններում ներդրվեն ռազմավարական պլանավորումը, տարեկան գործունեության ծրագրերն ու դրանց, ինչպես նաև բյուջետային ծախսերի կատարողական հաշվետվությունները, միաժամանակ՝ ապահովելով կառավարչական գործառույթներ իրականացնողների հաշվետվողականությունն ու ճկունության որոշակի մակարդակը: Պատուհան 15.10-ում ներկայացվում է կրթական աջակցության մի օրինակ, որն իրագործվել է պաշտպանական ամբողջ գերատեսչության ներսում ԱՄՆ նշված օրենքի պահանջների կատարումը ապահովելու համար:

Յետևություն՝ իրավական մեխանիզմների կարևորության մասին

Կասկածից վեր է, որ պաշտպանության ոլորտում, ինչպես նաև պետական գործունեության բնագավառների մեծ մասում կոռուպցիայի հաղթահարմանը միտված ջանքերը պետք է հիմնված լինեն համարժեք իրավական դաշտի վրա: Այդ դաշտը պետք է ապահովի կոռուպցիայի կանխարգելումը, հանցավորների հետապնդումը և կոռուպցիոն հանցագործությունների արդյունքում ստացված եկամուտների բռնագրավումը՝ միաժամանակ պաշտպանելով տուժողներին, վկաներին և հանցագործության մասին ահազանգող անձանց: Հարկադրական բնույթի նշված մեխանիզմների կիրառումը պահանջում է տեղեկատվության մատչելիության և միջազգային համագործակցության այնպիսի մակարդակ, որը համարժեք է գլոբալիզացիայի ենթարկված ժամանակակից աշխարհի իրողություններին:

Պատուհան 15.10. Կրթական աջակցություն կատարողականի կառավարման գործին

ԱՄՆ Ազգային պաշտպանության Վաշինգտոնի համալսարանի Տեղեկատվական ռեսուրսների կառավարման քոլեջը գործունեության կառավարման և հարակից առարկաներով կրթական ծրագրեր է իրականացնում պաշտպանության նախարարության միջին և ավագ դասի զինվորական և քաղաքացիական պաշտոնյաների համար:

«Կառավարման խորացված դասընթացը» իրենից ներկայացնում է ցերեկային ուսուցման 14 շաբաթ տևողությամբ ուսումնական ծրագիր: Վերջինիս մաս հանդիսացող հետևյալ երեք հիմնական դասընթացներն անմիջապես առնչվում են պաշտպանության ոլորտում կատարողական մակարդակի բարձրացմանը՝

- «Տեղեկատվական ռեսուրսների կառավարման պետական քաղաքականության հիմունքները» առարկան լուսաբանում է հանրային հատվածի ռեսուրսների կառավարման հիմնական հասկացությունները, ռազմավարություններն ու քաղաքականության մշակված մոտեցումներն ու կարևոր գործող անձանց՝ հիմնական ուշադրությունը դարձնելով այդ ռազմավարությունների և մոտեցումների՝ իբրև կառավարման ժամանակակից մեխանիզմների վրա: Այն կենտրոնանում է ֆինանսական, տեղեկատվական և կադրային ռեսուրսների իրացման և փոխգործության վրա՝ ներկայացնելով դրանց դերը օրենսդրական և ռազմավարական նպատակների, ինչպես նաև տարբեր գործակալությունների առջև դրված խնդիրների իրագործման տեսանկյունից:
- «Կազմակերպական գործունեության արդյունքների գնահատման» դասընթացը ներկայացնում է կազմակերպությունների գործունեության արդյունքների գնահատման ռազմավարությունն ու տակտիկան՝ իբրև ռազմավարական պլանավորման և բյուջետավորման գործընթացների բաղկացուցիչ մաս: Այն ամփոփում է արդեն իսկ առկա միջգերատեսչական աշխատանքի փորձի հիման վրա ձեռք բերված գիտելիքները՝ այն մոտեցումների և ռեսուրսների հետ կապված, որոնք պահանջվում են գործունեության գնահատման գործիքները վերհանելու և դրանց արդյունավետությունը ստուգելու, ինչպես նաև կատարողականի վերաբերյալ տվյալները հավաքելու և դասակարգելու, գործունեության արդյունքները վերլուծելու և դրանց մասին զեկուցելու համար:
- «Ընթացակարգերի կատարելագործման ռազմավարություններ» առարկան հիմնական ուշադրությունը դարձնում է այն ռազմավարությունների, մեթոդների և ռեսուրսների վրա, որոնք անհրաժեշտ են դաշնային գործակալությունների ներսում և դրանց միջև զարգացման, կառավարման և վերահսկման գործընթացները բավարարելու համար:

Աղբյուրը. Ազգային պաշտպանության համալսարան, Տեղեկատվական ռեսուրսների կառավարման քոլեջի կայք, «Կառավարման խորացված դասընթաց» (ԿԽԴ), National Defense University, Information Resources Management College website, «Advanced Management Program (AMP)», www.ndu.edu/irmc/pcs/pcs_amp.html:

Քրեական և քաղաքացիական հակակոռուպցիոն օրենսդրությունը դիտարկելիս մենք պետք է ընդունենք տարբեր ռազմավարությունների միջև փոխադարձ կապի առկայությունը: Օրինակ՝ մամուլի ազատության նկատմամբ վերահսկողությունը վերացնելը շատ քիչ ազդեցություն կունենա, եթե լրագրողները զրկված լինեն պետության ունեցած տեղեկատվությանը ծանոթանալու հնարավորությունից: Նմանապես, հակակոռուպցիոն օրենսդրությունը բարեփոխելուն ուղղված ջանքերը սպասվելիք արդյունքը չեն տա, եթե իրավապահ մարմինները լինեն թույլ և կոռումպացված:

Օրենսդրության արդյունավետ կիրարկման պարագայում, կանոնավոր հիմունքներով անցկացվող ուսումնասիրություններն ու բարեփոխումները թույլ կտան փոխել կոռուպցիոն իրավիճակը և ավելի լավ վերահսկել եկամուտների փոխակերպման և փողերի լվացման անընդհատ զարգացող տեխնիկական հնարավորությունները: Մյուս կողմից, եթե օրենսդրությունն իրոք լավն է, սակայն կաղում է դրա կիրառումը, ապա մենք չպետք է գլխավորապես կենտրոնանանք օրենսդրական դաշտի վրա, այլ հիմնական ուշադրությունը պետք է դարձնենք ինստիտուցիոնալ մեխանիզմների զարգացման և բարեվարքության ամրապնդման գործում քաղաքացիական հասարակության ու մասնավոր հատվածի ներգրավման վրա:

Ոչ պարտադիր ուղեցույցները, պարզեցված վարչական ընթացակարգերը, թափանցիկության բարձրացումը և կառավարման մեխանիզմների, խորհրդարանական վերահսկողության և հանրային ներգրավվածության մակարդակի բարելավումը, որոնց նվիրված են սույն ժողովածուի հաջորդ գլուխները, նպաստում են պաշտպանության ոլորտի կոռուպցիայի դեմ պայքարի գործում ինստիտուցիոնալ կարողությունների զարգացմանը: